

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXVIII

ЈУНИ 1907

БРОЈ 6

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊА

Његово Величанство Краљ Србије Петар I, указом својим од 29 јуна 1907 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, благоволео је одликовати:

Орденом Св. Саве III реда:

Г. г. *Николу И. Стаменковића*, редовног професора техничког факултета Универзитета; *Милића Радовановића*, редовног професора правничког факултета Универзитета; *Андру Стевановића*, редовног професора техничког факултета Универзитета; *Ранка Петровића*, директора треће београдске гимназије; *Саву Антоновића*, директора реалке; *Михаила Бобића*, директора нишке гимназије; *Миливоја Симића*, директора крагујевачке гимназије; *Сретена М. Аџића*, управитеља Мушке Учитељ. Школе у Јагодини; *Љубомира М. Протића*, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду; протојереја *Стевана М. Веселиновића*, ректора Богословије Св. Саве; *Кузмана Пашићковића*, директора гимназије у пензији; протојереја *Мијата Радосављевића*, председника Духовног Суда у пензији.

Орденом Св. Саве IV реда:

Г. г. *Ђорђа Стојковића*, директора неготинске гимназије; *Димитрија Ј. Тричковића*, директора крушевачке гимназије; *Николу М. Ракића*, директора пиротске гимназије; *Војислава Н. Вуловића*, директора смедеревске гимназије; протојереја *Михаила С. Николића*, председника тимочког духовног суда; протојереја *Петра Суботића*, председника нишког духовног суда; протојереја *Димитрија Михајловића*, председника жичког духовног суда; протојереја *Михаила Попо-*

вића, председника духовног суда у пензији; *Косту Пауновића*, професора крушевачке гимназије; *Јосифа Ковачевића*, професора реалке; *Петра А. Тшау*, професора I београдске гимназије; *Д-р Петра Л. Вукићевића*, професора реалке; *Живојина Ј. Јуришића*, професора реалке; *Д-р Михаила Р. Поповића*, професора I београд гимназије; *Михаила Ст. Изковића*, професора Богословије Св. Саве; *Милутина К. Драгугиновића*, проф. реалке; *Миленка Вукићевића*, професора II београдске гимназије; *Борисава Станковића*, књижевника; *Уроша Благојевића*, учитеља из Београда; *Димитрија Соколовића*, учитеља из Београда; *Владимира Ковачевића*, учитеља из Крагујевца; *Антонија Николића*, учитеља из Беле Воде; *Милоша Војковића*, учитеља из Јабучја; *Михаила Милошевића*, *Стевана Ђорђевића*, *Николу Чолаковића*, *Николу Соколовића* и *Гвоздена Јовановића*, учитеље из Београда.

Орденом Св. Саве V реда:

Г. г. *Панту Милановића*, професора крагујевачке гимназије; *Владислава Сантнера*, проф. неготинске гимназије; *Михаила Живковића*, професора ужичке гимназије; *Милића Сретеновића*, професора ваљевске гимназије; *Владислава Вулићевића*, професора II београдске гимназије; *Милана Башића*, професора нишке гимназије; *Д-р Милана Шевића*, професора II београдске гимназије; *Светислава М. Максимовића*, професора I београдске гимназије; *Д-р Миливоја Н. Јовановића*, професора II београдске гимназије; *Боривоја Ј. Поповића*, проф. III београдске гимназије; *Михаила Ђорђевића*, професора I београдске гимназије; *Владимира Стојановића*, професора Богословије Св. Саве; *Д-р Стевана Окановића*, проф. Женске Учитељ. Школе у Београду; *Д-р Светозара Стевановића*, професора I београдске гимназије; *Велимира Вукићевића*, професора пиротске гимназије; *Милоша Трифуновића*, проф. ужичке гимназије; *Маринка Станојевића*, проф. зајечарске гимназије; *Луку Зрнића*, професора реалке; протосињела *Доментијана*, професора Богословије Св. Саве; *Милана М. Томића*, професора крушевачке гимназије; *Илију Буковића*, професора I београдске гимназије; *Стевана Нешића*, професора крагујевачке гимназије; *Николу Ранојевића*, проф. I београд. гимназије; *Радосава Васовића*, професора III београд. гимназије; *Д-р Датила Љ. Кагића*, проф. III београд. гимназије; *Светозара Томића*, професора Богословије Св. Саве; *Јеремију Живановића*, проф. II београдске гимназије; *Драгугина Костића*, проф. II београдске гимназије; *Владимира К. Петковића*, проф. Богословије Св. Саве; *Радомира Илића*, проф. крушевачке гимназије; *Д-р Владимира Р. Петковића*, помоћника чувара Народног Музеја; јереја *Радисава Давидовића*, члана шабачког духовног суда; имама *Мехмеда Ремзи Делића*, хоџу београдског; *Д-р Светозара Марковића*, школског лекара, председника друштва за Народно Просвећивање; *Милана Е. Мужу*, вишег учитеља крушевачке гимназије; *Владимира Ђорђевића*, учитеља Мушке Учитељске Школе у Јагодини; *Јелисавету Миланковићку* и *Милеву Ризиницу*, тусторе цркве Св. Наталије; *Христину Ристићеву*, *Лепосаву Бошковићеву*, *Полексију Јоксимовићку*, *Анђелију Акимовићку* и *Малину Гозићеву*, — учитељице Више Жен. Школе у Београду; *Наталију Обреновићеву*, учитељицу Више Женске Школе у Шапцу; *Милорада Ђукиновића*, учитеља из Степојевца; *Рада Милојевића*, учитеља из Малог Пожаревца; *Димитрија Пауновића*, учитеља

из Дрена; *Јована Јанковића*, учитеља из Грабовца; *Драгутина Михаиловића*, учитеља из Лесковца; *Крсту Јањушевића*, учитеља из В. Бање; *Јована Биволарезића*, учитеља из Лесковца; *Светозара Михаиловића*, учитеља из Враће; *Ђурила Јанковића*, учитеља из Брестовца; *Благоја Чоловића*, учитеља из Белосавца; *Гаврила Лазаревића*, учитеља из Страгара; *Зарија Пазловића*, учитеља из Буковица; *Петра Александровића*, учитеља из Крагујевца; *Ристу Стевановића*, учитеља из Ресника; *Николу Богдановића*, учитеља из Радујевца; *Петра Борђевића*, учитеља из Рудне Главе; *Димитрија Борђевићи*, учитеља из Кобишнице; *Стојана Илића*, учитеља из Смедовца; *Ристу Трајковића*, учитеља из Јасике; *Драгутина Поповића*, учитеља из Крушевца; *Станоја Мијатовића*, учитеља из Пољне; *Крсту Јанића*, учитеља из Јагодине; *Саву Марковића*, учитеља из Седлара; *Драгутина Новаковића*, учитеља из Свилајинца; *Симу Јеврића*, учитеља из Параћина; *Борђа Јовановића*, учитеља из Параћина; *Ристу Цветковића*, учитеља из Алексинца; *Тихомира Маринковића*, учитеља из Алексинца; *Светозара Хаџића*, учит. из Сврљига; *Лазара Јанковића*, учитеља из Ниша; *Стојана Петровића*, учитеља из Темске; *Недељка Петровића*, учитеља из Раснице; *Бождара Поповића*, учитеља из Пирота; *Косту Јовановића*, учитеља из Пирота; *Николу Ковачевића*, учитеља из Пирота; *Јована Петровића*, учитеља из Беле Паланке; *Јована Костића*, учитеља из Шапца; *Живојина Крстића*, учитеља из Шапца; *Андрију Станојевића*, учитеља из Лешнице; *Милана Рабреновића*, учитеља из Табановића; *Авда Карабеговића*, учитеља из М. Зворника; *Михаила Јеротијевића*, учитеља из Кленовника; *Милана Р. Тадића*, учитеља из Дрина; *Светозара Обрадовића*, учитеља из Голунца; *Михаила Стојановића*, учитеља из Брежана; *Михаила Огњановића*, учитеља из Црљенца; *Владимира Вемћа*, учитеља из Калањеваца; *Лазара Акшамовића*, учитеља из Бреснице; *Бранислава Обрадовића*, учитеља из Миоковаца; *Милана Лазића*, учитеља из Бруснице; *Велимира Цветковића*, учитеља из Бруснице; *Димитрија В. Марковића*, учитеља из Церовца; *Јована Анђелковића*, учитеља из Смедерева; *Васу Филиповића*, учитеља из Зајечара; *Косту Марковића*, учитеља из Зајечара; *Милана Аранђеловића*, учитеља из Зајечара; *Саватија Грбића*, учитеља из Бољевца; *Вукашина Поповића*, учитеља из Грљана; *Димитрија Јанчића*, учитеља из В. Извора; *Јевту Милошевића*, учитеља из Прокупља; свештеника *Секулу Добричанина*, учитеља из Лукова; *Љубомира Смиланића*, учитеља из Ужица; *Николу Јовановића*, учитеља из Ужица; *Богдана Миловановића*, учитеља из Крањева; *Милорада Вујовића*, учитеља из Забљака; *Петра Вујића* и *Димитрија Лазаревића*, учитеље из Београда; *Депосаву Николићеву*, учитељицу из Београда; *Михаила Новаковића* и *Никодија Стевановића*, учитеље у пензији из Београда; *Стевана Добричића*, учитеља у пензији из Пожаревца; *Марију Атанасковићку* и *Александру Голубовићку*, учитељице у пензији из Београда; *Јулијану Миладиновићку*, учитељицу у пензији из пожаревачког округа и *Даринку Божићевићку*, учитељицу у пензији из Ваљева.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 29 јуна 1907 године на предлог господина Министра просвете и црквених послова, постављен је:

у **Министарству просвете и црквених послова**: за секретара друге класе г. *Михаило Недељковић*, професор друге београдске гимназије.

УНИВЕРЗИТЕТ

УНАПРЕЂЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 29 јуна 1907 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, постављен је:

у **Универзитету**: за секретара I класе г. *Живојин О. Дачић*, секретара друге класе Универзитета.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 16 јуна 1907 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, постављени су у

I београдској гимназији: за професора: г. *Миодраг Ристић*, суплент исте школе;

III београдској гимназији: за професора: г. *Никола Николић*, суплент исте школе;

зајечарској гимназији: за професора: г. *Александар Стојићевић*, суплент исте школе;

крагујевачкој гимназији: за професора: г. *Милан Карић*, суплент исте школе;

пожаревачкој гимназији: за професора: г. *Тодор Боровњак*, суплент исте школе;

крушевачкој гимназији: за професора: г. *Радивој Илић*, суплент исте школе;

шабачкој гимназији: за професора: г. *Михаило Ђ. Миладиновић*, суплент исте школе;

ваљевској гимназији: за професора: г. *Ђорђе Пауновић*, суплент исте школе;

врањској гимназији: за професора: г. *Риста Цветковић*, суплент исте школе; и

лесковачкој гимназији: за професора: г. *Стеван Живковић*, суплент исте школе.

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 24 јуна 1907 године, на предлог господина Министра просвете и црквених

послова решено је: да се г. *Јовану Поиадићу*, супленту пиротске гимназије, и г. *Светозару Китићу*, супленту неготинске гимназије, уважи оставка, коју су поднели на државну службу.

ДУХОВНИ СУДОВИ

УНАПРЕЂЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 29 јуна 1907 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **духовном суду епархије београдске**: за писара прве класе протођакон г. *Љубомир М. Богичевић*, писар друге класе истог суда; за писара друге класе г. *Јован Марковић*, писар треће класе истог суда;

у **духовном суду епархије шабачке**: за писара друге класе протођакон г. *Станимир Лукић*, писар треће класе истог суда.

УНИВЕРЗИТЕТ

УНИВЕРЗИТЕТСКИ СУД

Универзитетски Савет, на састанку свом од 27 маја 1907 године, изабрао је за чланове *Универзитетског Суда* за школску 1907/8 годину г.г. *Светозара Зорића*, *Љубомира Јовановића* и *Милића Радовановића* редовне професоре Универзитета.

СТАРЕШИНА ТЕХНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА

Савет техничког факултета, на састанку свом од 18 маја 1907 године, изабрао је за декана техничког факултета за школску 1907/8 годину г. д-ра *Богдана Гавриловића*, редовног професора техничког факултета.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

ПЕНЗИОНОВАЊЕ

Претписима господина Министра просвете и црквених послова пензионовани су ови наставници народних школа:

г. *Живко Живановић*, учитељ народне школе на *Чукарини* округа београдског.

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Претписом господина Министра Просвете и црквених послова уважена је оставка на учитељску службу вршиоцу дужности учитеља г. *Михаилу Милосављевићу* из Доње Трнаве.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПРЕМЕШТАЈ ПО КАЗНИ

Претписом господина Министра просвете и црквених послова премештен је по казни г. *Живота Милосављевић*, учитељ из Слатине

УМРИ НАСТАВНИЦИ

Сотир Ђорђевић, учитељ у Костуру, умро је 23 априла 1907 године;
Алекса Р. Вуксановић, учитељ у Добрићу, умро је 22 маја 1907

године;
Јосиф Брадић, учитељ краљевоселске школе, умро је 7 маја 1907

године;
Новица Радосављевић, учитељ у пензији из Божидаревца, умро је 31 марта 1907 године.

Милан М. Иковић, учитељ у Цветановцу, преминуо је 8 јуна 1907 године;

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

947. РЕДОВНИ САСТАНАК

9. маја 1907. год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник д-р Петар Л. Вукићевић; редовни чланови: Васа Димић, Ранко Петровић, Јован Н. Томић, Павле Поповић, д-р Чед. Митровић и д-р Душан Рајичић; ванредни члан: д-р Светолик П. Стевановић.

Пословој: Миладин И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 946 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 6 прошлога месеца, ПБр. 4192, којим се позива Главни Просветни Савет да од пријављених кандидата на стечај за изучавање модерних језика накнадно избере још два кандидата, који би се могли послати на страну за изучавање модерних језика.

Савет је одлучио: да се поново распише стечај за два кандидата за изучавање модерних језика на страни.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 8. овога месеца, ПБр. 6410, којим је сироведена Савету на оцену молба г. Тодора Радивојевића, професора шабачке гимназије, који је молио за одобрење да се његова књига: „Основе Физичког Земљописа“, коју је у рукопису поднео, може употребљавати као уџбеник земљописа у V разреду средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Светислав М. Максимовић, Риста Т. Николић и Петар Јанковић, професори, да ову књигу комисијски прегледају и да о њој Савету поднесу заједнички реферат.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 28. прошлог месеца, ПБр. 5485, којим је сироведена Савету на оцену

молба г. Николе Козаревића, резервног поручника, који је молио да се његова књига: „Српске Жртве“ откупи и употреби за поклањање ученицима основних школа о испиту.

Савет је одлучио: да г. Јован Н. Томић, редовни члан Савета, прегледа ову књигу и да о њој Савету реферује.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9. овога месеца, ПБр. 6427, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г-ђу Лепосаву Милићку, учитељицу у пензији, требало вратити у учитељску службу.

По прегледу службених података о овој учитељици и поднесе-нога лекарског уверења о стању њенога здравља, а на основи друге алинеје чл. 81. закона о народним школама, Савет је већином гласова одлучио: да се г-ђа Лепосава Милићка, учитељица у пензији, не може вратити у учитељску службу.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 8. овога месеца, ПБр. 6235, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г-ђу Латинку Н. Илићку, учитељицу у пензији, требало врати-ти у учитељску службу.

По прегледу службених података о овој учитељици, а на основи друге алинеје чл. 81. закона о народним школама, Савет је одлучио: да се г-ђа Латинка Н. Илићка, учитељица у пензији, не може поврати-ти у учитељску службу.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 20 пр. месеца, ПБр. 5496, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г-ђу Косару Д. Голубовића, учитељицу у пензији, према поднесеном уверењу лекарске комисије, требало вратити у учитељску службу.

По прегледу службених података о овој учитељици и поднесе-нога уверења лекарске комисије о стању њенога здравља, а на основи друге алинеје чл. 81. закона о народним школама, Савет је одлучио: да се г-ђа Косара Голубовићка, учитељица у пензији, не може врати-ти у учитељску службу.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1. овога месеца, ПБр. 5829, којим се пита Савет за мишљење: да ли се г-ђа Персида Удовичићка, учитељица у пензији, може вратити у учитељску службу.

По прегледу службених података о овој учитељици и поднесе-ног уверења лекарске комисије, а на основи друге алинеје чл. 81. закона о народним школама Савет је одлучио: да се г-ђа Персида Удови-чићка, учитељица у пензији, не може вратити у учитељску службу.

IX

Саслушан је реферат г. д-ра Душана Рајичића, редовног члана Савета, о молби г-ђе Магдалене Живковићке, учитељице у пензији, која је молила да се врати у учитељску службу.

Према реферату г. д-ра Душана Рајичића и по прегледу службених података и поднесенога уверења лекарске комисије о стању здравља ове учитељице, а на основи друге алинеје чл. 81. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да се г-ђа Магдалена Живковићка, учитељица у пензији, може вратити у учитељску службу.

X.

Саслушан је реферат г. д-ра Душана Рајичића, редовног члана Савета, о молби г-ђе Ленке Марковићке, учитељице у пензији, која је молила да се врати у учитељску службу.

Према реферату г. д-ра Душана Рајичића и по прегледу службених података и поднесенога уверења лекарске комисије о стању здравља ове учитељице, а на основи друге алинеје чл. 81. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да се г-ђа Ленка Марковићка, учитељица у пензији, може вратити у учитељску службу.

XI

Прочитан је реферат г. Јована Н. Томића, редовног члана Савета, о томе; да ли би се који од поднесених рукописа на стечај за Историју Српскога Народа у основним школама, пошто би био поправљен по напоменама стручнога одбора, могао употребити као привремени уџбеник за историју у основним школама, док се новим стечајем по предлогу Савета и стручнога одбора, не дође до сталног уџбеника, или је потребно поступити по чл. 12. Правила о штампању уџбеника.

Реферат г. Јована Н. Томића гласи:

Главном Просветном Савету

Саопштена ми је одлука саветска од 6 априла ове године с актом бр. 37, најљубиво сам размотрио предмет послат ми с тим актом на проучавање, и част ми је о томе поднети своје мишљење.

У акту Господина Министра Просвете ПБр. 3622 од 31 марта ове године има три тачке: а) тежња да се што пре дође до подесног уџбеника за Српску Историју у основној школи, којим би се заменили ови што су данас у употреби; б) предлог: да, док се не добије сталан уџбеник, Просветни Савет одабере један од рукописа с последњег неуспелог стечаја, који би, поправљен по напоменама стручног одбора, послужио као привремени уџбеник; и в) ако тога не може бити, да Просветни Савет поступи по чл. 12. Правила о штампању уџбеника за основне и средње школе, и да предложи лица којима би се могла поверити израда уџбеника, као и план и време за тај посао. Од ових трију тачака прва, тежња Господина Министра потпуно је оправдана, друга је неизводљива, а трећа, доведена у весу са делимичним узроцима неуспеха, изнесеним у реферату оцењивача рукописа са стечаја може бити предмет дискусије.

Тежња Господина Министра да се што пре дође до уџбеника за Српску Историју у основној школи потпуно је оправдана, кад се има на уму с каквим су недостацима ови што су данас у употреби, који нити су израђени по програму, нити одговарају савременим потребама историјске наставе у основној школи.

Ну та се тежња не може задовољити привременим уџбеником на показани начин, једно што Правила о штампању уџбеника не знају за привременост уџбеника, и друго, што се ни један од рукописа с последњег стечаја, не може „поправљати“ према напоменама стручног одбора.

Правила о штампању уџбеника не знају за привремени карактер уџбеника државног издања за основну школу, У Правилима има само један члан (41) који говори о таквом уџбенику, али је ту реч о уџбеницима за средње школе, међутим у целом одељку који се тиче основних школа, о привременом карактеру уџбеника нема нигде помена. Према јасним одредбама Правила, уџбенике у основној школи, и нарочито за предмете о којима је Просветни Савет донео одлуку да се за њих настава изводи помоћу уџбеника — а у ту категорију долази и Српска Историја — може бити само сталних и у државном издању. До таквих уџбеника долази се стечајем а кад овај не да повољног резултата, постоји пропис чл. 12 Правила о начину како ће се доћи до уџбеника, али и тада сталног, а не привременог.

И то је разлог са кога не треба ни приступати избору једног од рукописа са последњег стечаја за привремени уџбеник. Међутим и да се то учини, да се изабере који било од тих рукописа, није могуће извршити „поправку“, већ треба радити ствар потпуно изнова.

Према ономе што сам с још двојцом референата изнео у реферату о рукописима Српске Историје с последњег стечаја, у овима има недостатака не само у погледу одабирања наставног градива, у груписању посебних членица у мање целине, у довођењу тих мањих целина у веће, у историјске периоде, него недостатака има у целокупном систему, по коме је уџбеник, према захтевима из наставног плана, имао бити израђен. Наставни план предвидео је један систем, а поднесени рукописи рађени су по другом, који с оним првим нема стварно ничега заједничког. Уосталом у поднесеном реферату није било ни речи о „поправкама“ нити о могућности „поправљања“ зато што су на онаквим рукописима немогуће „поправке“. Због тога референти о „поправкама“ нису ни говорили, него су, да би уџбеник одговорио наставном плану и принципу постављеном у њему, тражили измену целокупног система на тему по коме су рађени рукописи. Према томе, дакле, о „поправљању“ рукописа према напоменама стручног одбора не може ни бити речи него треба нове израде, без икакве везе са ранијом, треба приступити новом послу са много више студије него су рађени ранији рукописи.

Због немогућности да се изврши друга тачка из акта Господина Министра, а да се не гапусти ранији посао па да се не приступи потпуно новом, да би се добио уџбеник, који би према правилима могао бити примљен, не остаје друго, него да се, опет према Правилима, приступи извођењу чл. 12. који предвиђа и трећа тачка у поменутом акту.

Према Правилима о штампању уџбеника то је једини правилан пут, али имајући на уму оне делимичне узроке што су учинили да стечај нема успеха, и о којима је било речи у реферату, зар не би било праведно покушати с

новим стечајем, пошто се изради нов наставни план за Српску Историју у основној школи? О овом питању Просветни Савет могао би дискутовати.

25 априла 1907 год.

Београд.

Јов. Н. Томић,

редовни члан Главног Просветног Савета

Савет је усвојио овај реферат г. Томића и одлучио: да треба расписати нов стечај за израду уџбеника за Историју Српскога Народа у основним школама.

XII

Прочитан је реферат г. д-ра Миливоја Н. Јовановића, редовног члана Савета, о књизи: „Увод у историју васпитних теорија“, од Оскара Браунинга, коју је у рукопису поднео г. д-р Милан Шевић, професор и молио да се откупи и изда о државном трошку за потребу ученика учитељске школе и ученика филозофског факултета на Универзитету.

Реферат г. д-р Миливоја Н. Јовановића гласи:

Главном Просветном Савету

Част ми је поднети ово своје мишљење о делу „Увод у историју васпитних теорија од Оскара Браунинга професора у Кембриџу,“ које ми је, у преводу г. д-р Милана Шевића, упућено на реферовање, да ли се по молби преводиоачевој може препоручити, да га држава откупи и о своме трошку општама за потребу ученика и ученица учитељских школа и универзитета.

Што се тиче самога дела, поуздано се може рећи, да у њему превлађују добре стране. Слабе пак стране не проистичу толико из погрешног схватања колико из једностраности и индивидуалног преферовања, које се тако често јавља у писаца ове врсте списа.

Као најбоља страна овога дела истиче се јака педагошка интуиција, коју писац уноси у разматрање васпитних теорија и практичних резултата великих педагога, што свакако долази отуда, што ово дело није производ само литерарних студија но и плод дугогодишњег практичног рада самога писца. Исто је тако једна одлична црта овога дела и у томе, што нам оно не даје ни сувопаран и хладан преглед педагога и практичара независно од његових индивидуалних склоности, приватних и културних прилика, но је све то доведено у живу и природну везу.

Сем тога је дело писано топло и разумљиво како и треба писати оваква дела, кад су намењена онима, који треба да се загреју за мисли и дела великих васпитача.

Поред ових добрих страна поменућу укратко слабије стране, које се огледају већином у једностраности и неоптпности. Писац, као Енглец, не придаје довољно пажње оним фактима и струјама у историји педагогије, које нису у јачој мери утицале на развој васпитног посла у Енглеској, што се нарочито огледа у сразмерно скученој обради Базедовљевог, Хракеовог и Хербартовог значаја и рада. С правом се може замерити писцу још и то, што није истакао Песталоција као оснивача Социјалне Педагогије, и што

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

на завршетку дела није бар у главним потезима изneo струје, које су на-
 ставиле после Хербарта, јер се тек из њих могу правилно разумети писци
 нашег доба. Исто тако налазим, да је писац превидео, да нам да верну
 слику о развијању највиших просветних институција — универзитета.

Превод је веран и течан, само су могла изостати неколика непотребна
 новачења у терминима.

Према свему овоме мислим, да се овај рад може препоручити мини-
 стру за откуп и штампање за потребу ученика и ученица учитељских школа
 али не и универзитета, јер би за ове био недовољан.

20 марта 1907. гнд.

Београд

Понизан

Д-р Миливоје Н. Јовановић

Према овоме реферату г. референта Савет је одлучио: да се књига:
 „Увод у историју васпитних теорија“, у српском преводу г. д-ра Милана
 Шевића, може употребљавати као лектира у учитељским школама и
 да се може набављати за књижице учитељских школа, ако је прево-
 дилац о свом трошку штампа.

Г. д-ру Миливоју Н. Јовановићу, у име хонорара, за реферат о
 овој књизи одређено је *тридесет (30) динара*.

XIII

Прочитао је реферат г.г. Милана Дукића и Максима Трпковића,
 професора, и д-ра Милорада Поповића, доцента универзитета, о књизи:
 „Физика за више разреде средњих школа. Прва свеска: Механика,
 Топлота са Метеорологијом и теорија таласања са Акустиком. Са 190
 слика у тексту“, коју је у рукопису поднео г. Светислав Обрадовић,
 професор крагујевачке гимназије, и молио за одобрење да се може
 употребљавати као уџбеник у VII разреду гимназија и реалака.

Реферат г.г. Милана Дукића, Максима Трпковића и др-а Мило-
 рада Поповића гласи:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет изволео нам је поверити, да прегледамо и
 оценимо „Физику“ за више разреде средњих школа, I део од Светислава
 Обрадовића професора, и, по свршеном прегледу, част нам је поднети Савету
 своје мишљење о тој књизи.

Пре свега треба напоменути, да је врло незгодно што је писац поднео
 Савету само први део своје књиге, јер, и кад би он одговарао захтевима,
 који се траже од једног уџбеника, за средње школе, незгодно би било при-
 мити га за штампање, кад није цео. Други део који би за њим дошао, морао
 би се примити ма какав био.

Ну, и без обзира на ту сметњу, налазимо, да књига врло мало одго-
 вара потребама физичке наставе у школама, којима је намењена.

Материјал који је писац скупио у њој, врло је велики, тако, да се и
 при најповољнијим околностима за наставу не би могла у средњим школама,
 са оним бројем часова који је у њима дат физици, прећи ни половина. Писац

је имао намеру да да уџбеник и за гимназије и за реалке, те је, према томе, и одвојити оно што је само за гимназије, од онога што је само за реалке, на тај начин, што би се при штампању употребиле три врсте слога, ну ми налазимо да педагошке незгоде, које су с тим скопчане, нису мање од оних, што долазе од сувишне опширности уџбеника, а да је и материјал за реалке много већи, но што би према програму требао да буде.

У начину обраде нема система: Између појединих одељака нема никакве органске целине. Принципи енергије, који интимно везује све физичке појаве ма како оне привидно диспаратне биле, чини у овој књизи засебну лекцију, као да између њега и осталих појава нема никакве везе. Понеки мање важни одељци развијени су и сувише на штету других често важнијих, као нпр. онај део који говори о општим особинама материје, које су у ствари резултат спекулације, а не искуства, на коме овакав уџбеник треба да базира. Исто тако су историјски прегледи наука о развићу појединих појава или њихових група, заузели знатан део књиге, ма да су они у уџбенику за средње школе потпуно излишни.

Експеримент, који треба да буде полазна тачка за упознавање и проучавање физичких појава, јако је занемарен, докле је књига препуна математичких извођења. Наставник који би у школи радио по овом уџбенику, оперисао би у предавањима из *експерименталне* физике поглавито кредом и сунђером на табли. Несумњиво је, да је најглавнији узрок што физичка настава у средњим школама не даје повољних резултата, недостатак у експериментовању. Редформа која би ишла на то да унапреди наставу физике, морала би поћи баш од тога. Књига г. Обрадовића стоји у томе погледу и иза оних уџбеника, које би она требала да замени.

Стил је преко сваке мере конфузан. Из тога разлога су дефиниције и описи у опште врло тешко разумљиви, а делом и без икаква одређена смисла. Књига је пуна германизма. Српски термини за појмове су у опште врло рђаво изабрани. Стварање научне терминологије није лака ствар, с тога је, по нашем мишљењу, много боље за сада о тати при уобичајеним техничким изразима, но са наметом правити српске речи, које често пута излазе врло смешне.

С обзиром на горње *основне* мане ове књиге, сматрамо да није ни потребно износити погрешке и нетачности у појединостима, које смо при прегледу уочили.

Према свему овоме мислимо, да *ову књигу не треба примити за уџбеник физике у средњим школама.*

При завршетку овога извештаја, част нам је заблагодарити Савету на поверењу.

26. марта 1907 год.

у Београду

Референти:

Милан Д. Дукић проф. I беогр. гим.

Максим Триковић проф. II беогр. гим.

Д-р Милорад Поповић доцент Универзитета

Према овоме реферату г.г. референата Савет је одлучио: да се ова књига не може употребљавати у средњим школама као уџбеник.

Г.г. Милану Дукићу, Максиму Триковићу и д-ру Милораду Поповићу, у име хонорара за реферат о овој књизи, одређено је свега *деведесет (90) динара.*

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

XIV

Саслушан је реферат г. д-ра Чед. Митровића, редовног члана Савета, о кривници г-ђице Персиде Ристићеве, учитељице у Мајдан Пеку.

По саслушању реферата г. д-ра Чед. Митровића, на основи тач. 5. чл. 49. а у вези с чл. 50. закона о народним школама, Савет је већином гласова одлучио: да г-ђицу Персиду Ристићеву, учитељицу у Мајдан Пеку, за учињену кривницу, треба казнити отпуштањем из учитељске службе без губитка стечених права у случају повратка у службу.

Овим је завршен овај саветски састанак.

НАУКА И НАСТАВА

ФИЗИОЛОШКА ОСНОВИЦА ВАСПИТАЊА

Д-р Паја Р. Радосављевић — Њујорк

In all the higher processes of the brain we must recognize that, in nervous material at all events, action determines structure, meaning by structure molecular arrangement and disposition.

— D-r. M. Foster —

Just as muscular exercise causes an increased growth of muscular fibre, so regulated mental exercise must develop and strengthen the tissue of the brain.

— E-r Mc Kendrick & D-r Snodgrass —

I

Стара Педагогија вели, да се васпитање састоји просто у модификацијама, које су нематеријалне природе. Та је теорија донијела многе забуне и многе штете како у индивидуалном тако и у социјалном васпитању.

Према овој старој теорији нематеријално никад не стари; оно се може васпитати прије или касније. Из тога су се развили најкурриознији педагошко-дидактички принципи, као што је на прилику овај познати рецепс: „*Никад није доцкан да се постигне оно, што би човек жељео!*“

Данашња научна Педагогија игнорира оваке спекулативно добивене норме. Ближе је истини кад се каже о било ком створењу, чије више знање зависи од сензоричке основице, или другим ријечима, од модификација нервних ћелија: „*Увијек је доцкан да се постигне оно, што би човек хтио да буде.*“

Васпитање може бити нешто више него само проста модификација централног нервног система, као што у то и сам верујем, али је непобитна чињеница, да се без ове модификације не може васпитати ниједан смртни човјек.

Ако се дозволи, да можђане ћелије пролазе кроз пластичко стање без да се подвргавају извјесним надражајима или образовању (настави), то се оне неће никад развити. Већина одраслих људи имају неизмјерно неразвијених точкака у своме мозгу. Тако барем тврде сви модерни физиолози.

Са ово неколико редака хоћу да нагласим важност раног сходног образовања централног нервног система, јер његово кратко јутро пластичности за мало траје. Тада, само тада могу нервне ћелије остати вјечити пријатељи, кад се човек трси да коректно изговара, да граматички говори, да му у навику пријећу коректна одговарања на хиљаде и хиљаде захтијева у животу, јер интелектуалне снаге треба слободно посветити ширим стварима.

Сваке нервне ћелије треба да су, дакле, спремне да прво сврше своје сензоричко искуство као чврсту основицу мишљења о конкретним стварима. Добро образоване ћелије налаче вриједном слози, вратару, који настоји да је газдинство што боље и детаљније, па својој газдарици отвара врата да јој уђу пријатељи и да јој развију више силе.

Нема већег непријатеља људском бићу него кад су му у раном добу слабо или криво развијени моторички нерви. Овакав човјек може вриједети и милионе, но, рђава граматика неће престати да се аутоматички обавља у моторичком механизму говора, па га на тај начин убија у добром друштву...

Одавна се знаде, да су виши процеси мишљења зависни од модификација можђаних ћелија, и да виша интелектуална супраструктура лежи на крили сензоричког надражења. Ено како лијепо веле поменути два мото-а: „У свим вишим процесима мозга морамо се увјерити, а поготово у нервном материјалу, да акција детерминише структуру, разумијевајући под структуром молекуларно уређење и диспозицију“. Тако вели чувени инглески физиолог, *Др. Фостер*.

Друга двојица научара веле: „Исто тако као што мускуларно вјежбање проузрокује све то јаче растење мишићних влаканаца, тако и правилно душевно вјежбање мора развијати и јачати можђано ткиво“.

Учени Данац, *Хоралд Хефдинг* врло се лијепо изражава о раном сензоричком васпитању, велећи: „Свуда гдје постоји развиће каснији се случајеви условљавају ранијим“.

Ово поткрепљују и два модерна немачка мислиоца: „Сваки можђани елеменат субјекат је за васпитно утјецање оних сензоричких нервних влаканаца, који су анатомски спојени“. Тако вели чувени физиолог и психолог *Херинг*.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unijg.rs

А цар модерне Психологије, *Вилем Вунт* ево како схвата физиолошку основицу образовања: „Циљ што се постиже у процесу праксе просто је механизовање покрета који по својој оригиналности зависе од психичког претходног живота. То ће рећи, да су механичке, тј. физиолошке алтерације основица васколике ствари“.

Ну, ово неколико навода нису још довољни да нас убиједи о физиолошкој основици васпитања. Ми јој се морамо више приближити и детаљније је описати, тим прије што су ту нову основицу у опће, генерално фиксирани стручни мислиоци, без специјалног освјетљења појединачних васпитних процеса. Ми ћемо ово тим рађе учинити, што је у нашој и хрватској педагошкој науци завладао такав хаос да му пара нема. Поред тога наша официјална Хербартова шпекулативна Педагогија заступљена је у новије вријеме тако шареним и неконзеквентним сљедбеницима, да је човјек приморан да стане и да се запита: „Да ли су ти самозвани Хербартовци у истину оно, што пишу, или су прости писци и преводиоци туђих мисли примљених за готове паре?“ Ово нам се питање тим прије намеће, што се у новије вријеме опажа како наши новији „ступци“ Хербартове школе превађају и ствари из Експерименталне Педагогије, које посве дијаметрално стоје овој шпекулативној школи.

Искрено и без злобе речено: наши старији педагошки ветерани *Др. Војислав Бакић, Стјепан Басаричек, Мига Нешкович, Јова Миодраговић, Сретен Ацић* и др. куд и камо су слободнији, напреднији и оригиналнији него ли многи наши новоиспечени и патентовани Хербартовци, Цилеровци или још боље речено Рајновци.

Писац ових редака поред све своје „ђачке“ окупираности понајлак ради на посве новој основици педагошке науке, надајући се, да ће колико толико обратити младо коло педагога и васпитача од чаробног педагошког столећа, што стоји на шпекулативној Хербартовој Етици и Психологији, ког чувају и коме куишу они, који се у исто вријеме заносе превађањем чланака из Експерименталне Педагогије, показујући да добро не схваћају ни једно ни друго.

Овај чланак нека буде први устук оваким меланж-педагошким струјама. Толико ради увода.

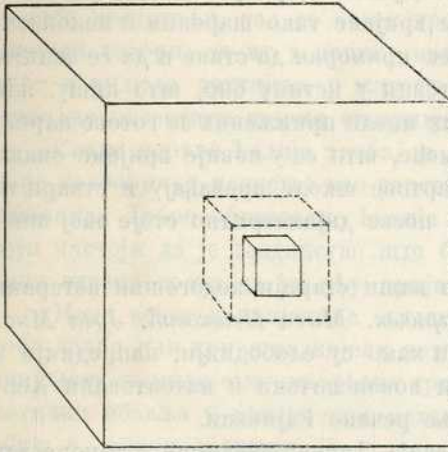
II.

Непобитна је чињеница, да се васпитање састоји у модификацији централног нервног система. За то су ангажовани нарочити ћелијни елементи. Они су у толико пластички, у колико им свезе нису јако означене. Ти се елементи сјећају, или да се послужимо физиолошким језиком, ти елементи показују тенденцију да понављају пређашње реакције.

Помоћу сходних особина ових снага ћелије се могу адаптовати на нова средишта, нове околине, и онда могу да одговарају, реагирају с највећом тачношћу и брзином на сваке импулзе (потцаје), који послије тога бивају обична ствар.

У своме обиму и развићу централни нервни систем маркиран је врло рано. Још прије рођења све ћелије, што су опрједељене за образовање централног нервног система, потпуно су формисане, и ако нису тако развијене, да су постигле облик и карактеристичну форму своју, што се јавља тек у добу зрелости.

Слика 1. показује нам кубове, који иду струју релативне волумене централног нервног система у дванајестој недјељи феталног живота и у добу зрелости. Највећи кубус представља волумен централног система у одраслог човека, а најмањи значи волумен фетоса у дванајестој недјељи; оба су рукована на $\frac{1}{10}$ њиховог актуалног волумена:

Сл. 1.

По свршетку ембријоналног живота сензорички живци ранидно се распростиру, а свеза централних ћелија са ограниченом спољашњом површином тела бива тако уређена, да се васколикмо можћано искуство васпитањем стиче.

С тога је акат живљења један од најважнијих васпитних процеса с којим људско тело има посла. Данас се ово обично ограничава с добом васпитања, што се поклана са формалним успјесима за вријеме школовања.

У области мускуларног образовања формално (школско) образовање, као и свако друго, може имати објекте, који су посве различити, као што су на прилику гимнастика и атлетика.

У својим екстремним формама ове двије сврхе посве се разликују једна од друге: атлетско или техничко образовање приправља индивидуу за обављање ствари, што ће јој користити у њезином животу и њезиној генерацији, а култура или гимнастички метод настоји, да њезине активности буду што потпуније. У ранијем васпитању метода култивације, и ако је често пута скривена, данас се поглавито његује, па ћемо се зато нарочито обазријети на њезину важност.

У развићу централног система пронађено је, да је прво формисан анатомски рам. У овом раду репрезентована је, у Понтурама, нервна

структура, чија је функција најфундаменталнија. Ова је структура у каснијем растењу локално јача и уређенија, а с организацијом асоцијативних путева постиже како екстензивнији утјецај тако и већу компликованост у реакцијама.

У историји овог развоја нервног система потпуно се испољавају атавистичке тенденције. Врло интересантне, а можда и најинтересантније су прехензилне снаге ножног палца и чврсто хватање дјечије за вријеме прве четири недеље послје рођења.

Ови капацитети, као н.пр. рефлекси сисања, нестају прије или касније, не остављајући за собом никаквог трага, и ако је мало сумњиво, да ће испитивања односних центара показати хистолошку основу за реакције.

И ако имаде сијасет примјера који показују да се асцентралне, филогенијске фазе јављају за неко вријеме па онда поново избијају кад је мозак у добу сазријевања, ријетки је случај, да ова изгубљена снага може оставити трага.

У развићу функција сензибилност, осјетљивост се јавља прво. Факат је, да се сензорички (сензитивни, сенсибилни, оферентни или осјетни) систем у извјесним људским монстрима може добро развити, и ако се то не може посве постићи са централним и моторичким елементима.

Послије ове опће сензитивности, која је очита у раном феталном животу и без чега централни систем губи сваку важност, рапидно се јављају (око рођења или мало иза тога) више специјални осјети (сензације) куца, мириса, тицања (такнућа), слуха, вида и температуре.

Иза тога пошто је организација, фаза, напредовања, долазе осјећаји бојазни, чуђења, гњева, а послје овог развоја се интелекат и воља за испољавањем говорне снаге и самосвијести.

Није нам намјера да овдје означимо редукцију ових различитих испољавања, већ хтјели смо само да нагласимо, како су степени душевног развоја, према својој физиолошкој еквивалентности, зависни од организације централних ћелија. Ово нам најбоље показује васпитање свих дефектива.

Развој можданих дјелова, што настаје како посредовањем специјалних осјета тако и посредовањем чулних органа, као што су на прилику слух и вид, испочетка бива рапидан а онда све то лакши, продужујући се до зрелости, као што нам то показује ова таблица, коју смо компликовали према *Фирорту*: (Види табеларни преглед на 396. страни).

Да би овај развој што очигледнији био ми ћемо ове односе представити и у кривуљи, која казује варијације можђане тежине за

Редни број	Д О Б А	Мушки спол		Женски спол	
		Број случајева	Мозак	Мозак	Број случајева
1	0 мјесеци	36	381	384	38
2	1 година	17	945	872	11
3	2 године	27	1025	961	28
4	3 »	19	1108	1040	23
5	4 »	19	1330	1139	13
6	5 година	16	1263	1221	19
7	6 »	10	1359	1265	10
8	7 »	14	1348	1296	8
9	8 »	4	1377	1150	9
10	9 »	3	1425	1243	1
11	10 »	8	1408	1284	4
12	11 »	7	1360	1238	1
13	12 »	5	1416	1245	2
14	13 »	8	1487	1256	3
15	14 »	12	1289	1346	5
16	15 »	3	1490	1238	8
17	16 »	7	1435	1273	15
18	17 »	15	1409	1237	18
19	18 »	18	1421	1325	21
20	19 »	21	1397	1234	15
21	20 »	14	1445	1228	33
22	21 »	29	1412	1320	31
23	22 »	26	1348	1283	16
24	23 »	22	1397	1278	26
25	24 »	30	1424	1249	33
26	25 »	25	1431	1224	33
		415			424

вријеме првих двадесет и пет година људског живота, гдје извучена црта значи мушки а испрекидана женски спол: (Види сл. 2. на 397. страни).

С префињавањем чулне перцепције и корешподентне централне промјене, расте паралелно и контрола моторичких ћелија, а с овим опет последије напредује и финоћа тачности и брзине, с којом оне реагирају.

III.

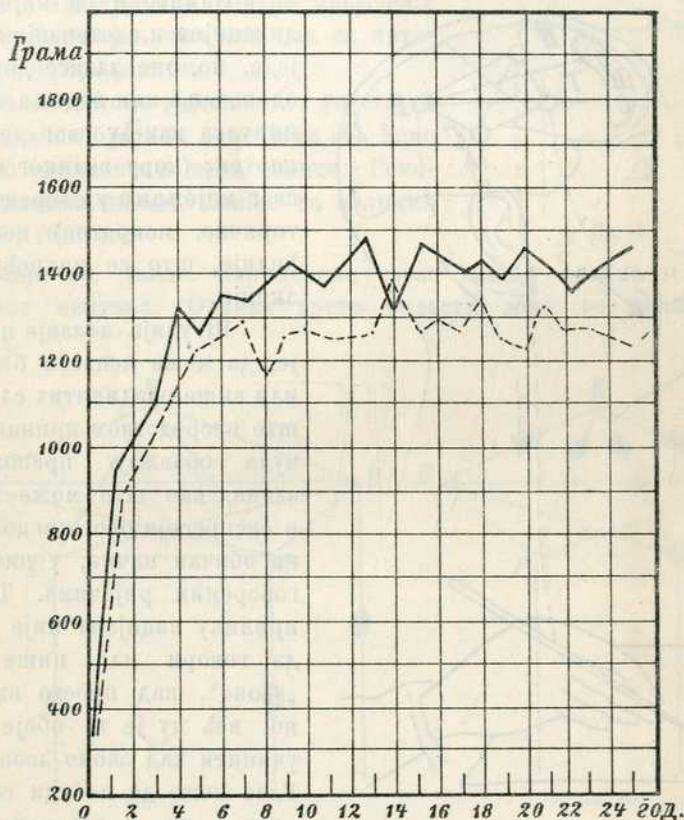
У ширем смислу све је развој, кад се помисли на напредовање организације нервног система. У сензоричким и централним дијеловима настају различите промјене. У врло раним душевним процесима ове су промјене јако ограничене усљед веома слабе меморије.

Кад се ова снага ојача она је у стању да за дуже вријеме задржи душевну слику док напослетку већа фракција душевне операције развије званичнике од сваке врсте слика (представа) које се могу показати у облику сваког чула.

С тога дијете из почетка прима импресије (утиске), којих и брзо нестаје. Послије тога јављају се импресије, којих се дијете сјећа за

неко вријеме и напослетку оно сабира читав хамбар меморија, или слика сјећања, што се јављају као модификативни фактори у каснијој душевној активности.

У познијем добу душевне се активности спајају са активностима дјетињства, чије се слике дају лако пореметити. Но, ако су ове активности дјелотворне и у периоди старости, оне су куд и камо потпуније него ли за вријеме ранијег степена растења.

Сл. 2.

Штудија сензоричне афазиие што се показује у губљењу снаге препознавања или експресије, и што настаје услед ремећења сензоричких и централних елемената, много је помогла да се схвати начин, како су се градиле наше идеје за вријеме формативне периоде.

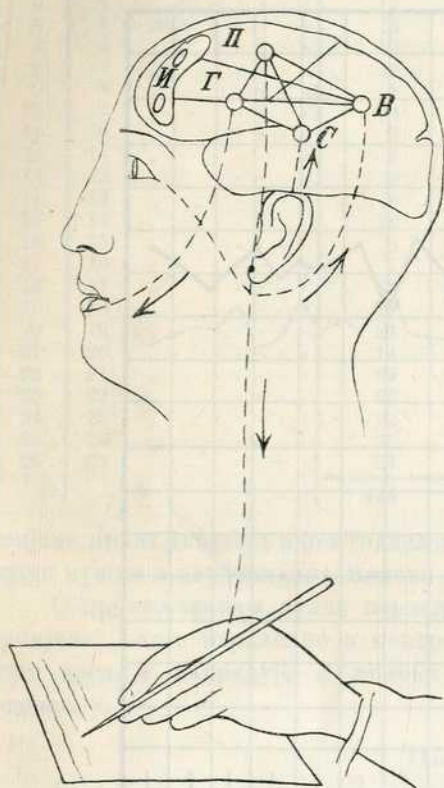
Анализа показује, да је на прилику појам о месинговом звону састављен из свог мириса, куса, температуре, тежине, облика, боје

и гласа, и ако се ми на њ' ослађамо обично помоћу ока и уха.
Напротив

Имп्रेसија, што ју добијамо од звона може дакле на нас дјеловати као глас: име или имитативни звук, или било каква гестикулација, н.пр. слика или писана ријеч. У обичних људи (који нису шуваклије) ремећење у лијевој церебралној (можђаној) хемисфери између сензоричког и моторичког региона највише показује симптоме афазије.

Симптоми се мијењају са локацијом и екстензијом повриједе, но, оне зависе донекле и од кочења или падања нервних импулса између свог доласка у кортекс (кору великог мозга) и свог мијењања у еферентне (моторичке, покретне) централне ћелије, што се покрећу у реакцији.

Штудија афазије показала је, да може испасти било који или више различитих случајева, што посредством принципалних чула обављају препознавања звона, као што може испасти и експресија овог препознавања на обичан начин, у писаним и говореним ријечима. Тако на прилику пацијент није у стању да говори или пише, ријеч „звон“, кад просто види звон, већ му је то обоје могуће учинити кад звон звони. Или: Глас може да побуди само писану а не и говорену ријеч, и тако даље кроза све могуће

Сл. 3.

комбинације осјета и облика експресије.

Афазија има, дакле, многоврста. Да би ствар што јаснија била, погледајте у 3. слику, која је нешто модификована према *Морату*.

На овој су слици назначена средишта која се могу пореметити, а то су: говорни центар (*Г*), слушни центар (*С*), видни центар (*В*), центар за писање (*И*) и интелектуални центар (*И*), или средиште мишљења.

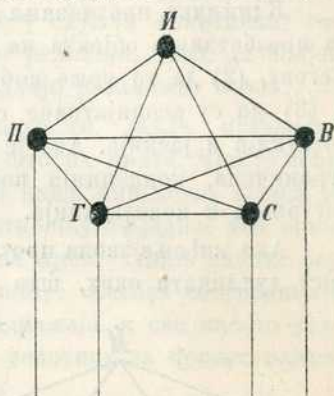
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сви ти центри могу бити поремећени. Таково ремећење зове се *субкортикална афазија*. Ако ремећење означимо са великом тачком, онда ову врсту афазије могли би овако шематички представити: (Сл. 4.).

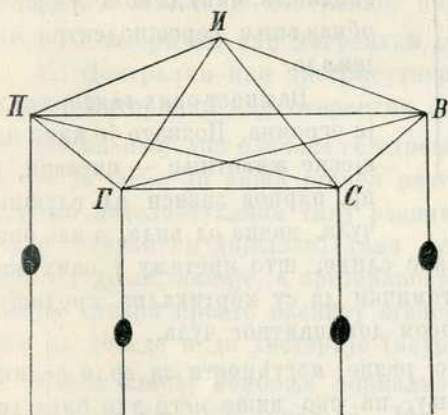
Осим кортикалне афазије постоје још три врсте афазије: *субкортикална*, *супракортикална* и *транскортикална*. У овим случајевима ремећења се не налазе у самим чулним средиштима, већ у влаканицама што спајају ове центре међусобом или са чулним органима или пак са интелектуалним средиштем.

Ми се нећемо у детаљност упуштати са овим многобројним афазијама већ ћемо их само шематички представити. Ремећења ова означаћемо такође са великим тачкама: (Сл. 5.).

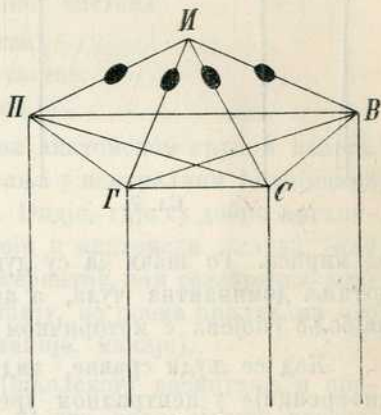
Овдје су, дакле, поремећене свезе између органа и њихових могућних центара. Оваква врста болести зове се *субкортикална афазија*.

Сл. 4.

Сл. 5.

Сл. 6.

А кад су повријеђене свезе између чулних центара и интелектуалног средишта онда имадемо случајеве т. зв. *супракортикалне афазије*, што шематички представља слика 6.

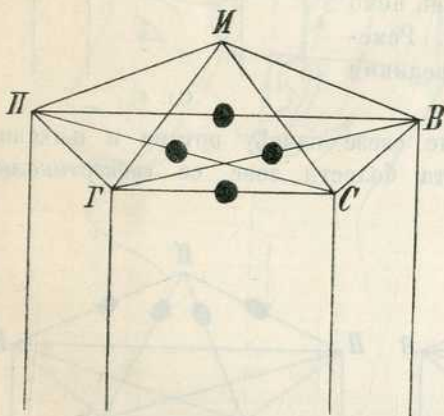
Последњи случај јесте *транскортикална афазија*, кад настају ремећења у влаканаца, што спајају чулна средишта у мозгу, као што то шематички представља ова слика: (Види сл. 7. на 400. страни).

Импулзи кад дођу до експресивног средишта и кад увиде да су преслаби да проузрокују промјене у њему, могу дјеловати тек онда, кад се комбинују са корешподентним импулзом од другог сензори-

чког средишта, кога такођер надражује објекат. Постицање импулза од свих сензоричких центара каквог предмета ствара с тога основну за најперфектнију реакцију.

Клиничка проучавања ове врсте подупиру идеју, која тврди (1.) да презентација објекта на било које чуло, оживљава душевну слику његову, (2) да то може побудити или је пређе побудило друга чула, и (3) да су асоцијативне слике тим живље чим је више концепција потпунија и јаснија. Ако је пак могућност у образовању екстра слика ограничена, концепција постаје слабија, више специјалнија и мање сигурнија и непоузданија.

Ако виђење звона проузрокује ријеч „звоне“, то промјене у мозгу нису дупликати ових, што долазе на ум кад се њихов глас довео до исте реакције. У ова два случаја видимо (1) да су се једни те исти експресивни центри директно покренули са *афорентним*

Сл. 7.

влаканцима, једно од аудитивног (слушног, акустичког) а друго од видујелног (видног, оптичког) средишта, и (2) да се секундарно обнављање корешподентно мијењало.

Важност ових фактора врло је огромна. Познато је како извјесне животиње — сисавци, н. пр. парцов зависи од слушног чула, мачка од вида, а пас опет

од мириса. То значи да су душевне слике, што претежу у ових животиња доминантна чула, а анатомички да су кортикална средишта најбоље спојена с моторичком ареом доминантног чула.

Кад се људи сравне, видимо разне могућности за врло велике диференције у централном уређењу, па око више него ухо бива генерално доминирајући орган. Без сумње да нешто од овог зависи и од образовања, али по свој прилици много више од анатомије,

Интресантно је споменути, да у данашњем вијеку штампе, у великом саразмјеру расте информација из друге руке, кроз око, јер је у ранијим столећима ухо било главни канал. Српске гусле данас су такорекућ посве умукле са својом чаробном сугестивном моћи, па их замењује обилна дневна штампа и књиге. Другим ријечима старо је предање било више акустичке, а ново оптичке природе.

Надаље, анатомским особинама треба такођер захвалити, што је пронађен кључ за тумачење, да индивидуа може бити врло лака на

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

перу а лоша у говору. Оваке свакидање комбинације могу се врло независно свезани за било које средиште, што обавља покрете руке и мишице при писању или мишиће што стоје у служби фонетичког говора. Но, разлике могу постојати и у самој релацији, тако, да човек у писању и говору испољава у неку руку двије различите особе.

Радна вредност душевних слика показује се, дакле, независно од броја и равнотеже секундарних осјета, што их прате. Чим је већи њихов број тим је извјесније и прецизније наше мишљење. С тога је развој интелигенције асоцијан са перфектношћу не једног већ више чулних органа. Однос се напротив спаја на прост чулни начин, јер он може да обавља по све прецизну реакцију; његова се градација поклапа са интензивношћу просте врете надражаја, а све нас то усавршава без да осјети раде, што образује основицу за процес разликовања и срањивања.

IV.

У биолошким еквацијама вриједност различитих фактора изложена је често пута у великој варијацији. Ми се држимо *Донелдзонове* троструке композиције централног неверног система:

- 1.) Сензорички или аферентни састав.
- 2.) Централни или дистрибутивни састав.
- 3.) Моторички или еферентни састав.

Сваки овај дио оличава се одређеном анатомском групом ћелија. По све је јасно да виши степен реагирања у централним ћелијама одговара интелектуалном типу реакције. Ондје, гдје су добро организовани еферентни дијелови, тамо постоје и анатомски услови, или човек од дјела, акције, а претераност аферентне или сензоричке компоненте ствара просто пасивну егзистенцију, па према приликама ово може да доведе и до хистеричке (неурастеније, маније).

Свеза између вежбања формалног (школског) васпитања и промјене мозга још није доказана. Још се не зна како дјелује првогодишње школовање на централни нервни систем, а тешко да ће се икад доћи до те чињенице. На сваки начин, да су корисна факта о анатомском растењу за вријеме ове периоде, па су за то неки и покушавали да то апроксимативно протумаче.

Задаћа данашње анатомије јесте та, да одреди анатомске границе васпитног процеса, како би се на тај начин добила рационална основица са које ће се моћи рјешавати педагошки проблеми. По свој прилици, да је школско васпитање само један дио цјелокупног васпитања. Шта више, има их много, који тврде, да се школско васпитање губи кад се сравни са условима околине, у којој дијете расте.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У нас ово енергично заступа наш велики позитивистички филозоф и педагог, г. проф. *М. Миловановић* и *М. Милошевић*.

Просјечна индивидуа може се тек око три године послје рођења васпитати у духу школског образовања. У то доба број ћелијичних елемената завршава се, и историја будуће организације у главним је потезима маркирана у своме првом уређењу.

Испитивања показују, да се почињу развијати само извјесне фракције елемената, и ако се растење даде опазити свуда, а неки елементи постижу посве своју величину (међу).

Енкефалон у том добу показује више него $\frac{2}{3}$ од тежине, коју постиже у одрасло доба. Сада је крајње вријеме периоде, у којој расте мозак (што се додуше, може протегнути и до четрдесете године), и у ком школско васпитање може да изазове модификације у централном нервном систему.

Но, ове модификације, као што су то доказали неуредолисте н. пр. мој учитељ у Цириху: *Монаков*, и *Донелдзон* ит.д. могу да се обављају и без знатног повећања у рашћењу мозга, и ако се може показати велики ефекат у његовој организацији, јер у много случајева нервни елементи бјеху у грануалном стању развоја и без пролонгације.

У другим случајевима опет нервни елементи показују ове пролонгације, па постижу све степенне развоја изузевши последњи ступањ, што је неопходан за образовање потпуне функционалне (динамичке) свезе са обичним ћелијама, па се ради тога за сваку ћелију захтијева веома слаба конштрукцијона промјена.

Импулсе за ову промјену у било ком дијелу нервнога система повлачи за собом прво повећану циркулацију крви, стварајући на тај начин већу количину хране, и друго, директну акцију нервног импулза, што ставља ћелију у онакво хемијско стање, које најбоље знаде да употријеби храну из сусједних мјеста.

Ове двије ствари образују срце васколиког рада. Васпитање је на кривом путу ако мисли, да ће проузроковати било какву фундаменталну промјену у нервној организацији. Моћ васпитања састоји се само у томе, што је у стању да вјецбом донекле означи формисану структуру, и да неорганизовани остатак мирних ћелија донекле побуди на активност.

Добром растењу мозга не помаже култивација, кад је мален број ћелија скопчан са slabим храњењем, и ако брижна култура може много да учини ондје, гдје се налазе јаки природени импулзи за развиће.

С неуролошког гледишта храњење је куд и камо слабије вредности него ли природа. У том смислу капацитети, којима се дивимо у појединцима више су природене него ли стечене природе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Дјеца показују највеће варијације у погледу на прирођену композицију централно нервног система, и за униформност међу члановима једне те исте породице нити треба нити је могуће тежити. По свој прилици, да формисана структура у култивацији процеса школског образовања показује тенденцију за јачањем; успавани се елементи понајлак развијају и органишу, па према природи вјецбања постају перфектнији у овом или у оном правцу.

Јачањем формисаних ћелија умножава се уједно и њихова снага диференцијалне реакције, органске меморије и савлађивање уморности. А кад се оне и асоцирају, онда се формирају средишта мускуларне реакције с навикама односних чулних импресија, па се досљедно ствара даљна организација међу нервним елементима, и напосљетку дијететски ритам спаја се са периодама активности, образује се одмарање и резултати у економисању тјелесне енергије, што чине већи ефекат у обнављању њезиног потрошка.

VI.

У опће моћ чулног разликовања расте с годинама, јер свако разликовање зависи у главном од централног уређења, што се не постиже у ранијем добу. Али ондје где је разликовање зависно од периферијског уређења ова моћ може да устукне с добом.

С тога је *Чермак* изнио доказе, да је моћ у разликовању два врха на кожи финија у дјеце, него ли у одраслих људи, јер је у њих (дјеце) боља кожна инервација. На име, док се растење обавља кожа брже расте у своме простору, него ли нерви, који би за то требали да су многобројнији.

У моћи разликовања, што се оснива на условима периферијски чулних органа по свој прилици да се налазе и анатомски услови, што у великој мјери контролишу скалу људске дјелатности. Овдје имадемо у духу број ствари, што су дјело човјека, — ствари, што се крећу од најмањих и најсуптилније детаљних конштрукција па до конштрукција без детаља, широких, генералних.

Екстреми у скали сликарства и скулптуре можда ће нам најбоље опртати ове односе. Један *Месонје* и *Мункаш* не могу мијењати стил према својој ћуди, нити би стил *Мичел Анџела* могао замијенити потребу радника с драгим каменовима.

Пошто се умарање може појавити у дугим периодама духовне операције, то резултати у кратким периодама нису тако јасни, што настаје услед конфузије коју проузрокује дневни ритам.

Па и у самом дугом испитивању тешко је одредити праву вриједност квантитативне редукције што показује какав рад, као што је немогуће одредити и растење тачности за вријеме трајања тога рада. С тога ово двоје не иде напореда (*Бурлештајн, Лазер*).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

И проф. *Ебингхаус* чинио је познате и досадне и тешке експерименте о памћењу. И ако је он ове опите сам на себи обављао, то су они ипак довољни да покажу, како се умарање лако јавља и како енормна вредност вјежбања алтернује са дугим периодама уморности.

Американски аутор, *д-р Болги*, који је на ђацима од 8--15 године штудирао памћење за извјесне серије простих бројева до 9, пронашао је да меморија расте с годинама, и то како у погледу на тачност тако и у погледу на репродукцију бројева. Ово унапређење централних ћелија показује еквивалентну модификацију у моторним елементима.

Григореске је такођер испитивао серију дјецe испод доба, што је мало час поменуемо. Он је хтио да одреди дјечију снагу у притискивању с руком, као што се то може врло лијепо испитивати на малој и практичној справи *динамометру*, коју би требала свака школа да има, као што је то скоро свуда случај у школама Сједињених Америчких држава.

Та справаца, се може наручити и у Лајпцигу (E. Zimmermann, Emilienstrasse 21).

Резултате Григорескових експеримената показује ова таблица:

Редни број	Д О Б А	Снага притиска у килограмима
1	7 година	12-21
2	8 „	13-97
3	9 „	16-52
4	10 „	19-17
5	11 „	20-58
6	12 „	20-97
7	13 „	22-13
8	14 „	27-21
9	15 „	33-04

Фигура што изражава снагу притиска за сваку годину просјечна је вриједност од 100 случајева. Како бројеви казују за вријеме између 14. и 15. године онажа се знатно растење снаге, што износи исто толико колико за првих седам година.

Проф. *Уиншип* у својем савременом чланку „The Autobiography of a Strength Seeker“ износи један врло интересантан примјер јачања снаге у позније доба живота. Његов је случај врло необичан, али је овдје од интереса факат, да су оваки успеси обично смјешани резултати како у погледу на мишићне промјене тако и у погледу на промјене централног нервног система, па чим се позније успјеси јављају у животу тим је више одговоран централни нервни систем за њих, ради чега мишићи постигну брзо границу свог растења.

Способности нервних ћелија претежу се далеко изван међа своје обичне активности. Да латентне могућности ове врете почивају у централном систему доказује и чињеница, да се јачина врло умјерена развијеног човјека уједанпут показује за вријеме наступа маникалног лудила.

VII.

У свим функционалним активностима огледа се намјера за формисањем навике. С обзиром на ове асоцијације постоје случајеви с врло великом важношћу по васпитање, које се наравно у опће показују. Њих су више освијетлила *Бергстремова* испитивања.

У овим се експериментима што брже сортирао пакет карата, што је био у групама изручен на сто. Послије тога узео се други пакетић карата, али у другом реду поређани, па се опет поновно први експеримент. Овај други покушај дуже је трајао него ли први. При том је нађено, да растење времена не бјеше усљед умора, већ усљед извјесне асоцијације што су биле образоване за вријеме првог сортирања.

У другом пакету ред карата бјеше друкчији, па је с тога било и теже локалисање појединих група карата, пошто су сметале асоцијације из првог експеримента, мијешајући се директно у нови кључ сређивања, усљед чега су настали криви покрети и експеримент је дуже трајао.

Ова демонстрација потрошка енергије при учењу, што је неопходно да се заборави врло је очита, и кад које искуство проузрокује какав ефекат то није тешко схватити како се навике рано образују и како је тешко раскрстити са усађеним навикама. Мудрост нашег народа то је врло лијепо изразила у познатој ријечи: „Навика је једна мука а одлука двије.“

С навикама се јавља и ритам у активности. Имајући на уму важност ритма у овом смислу, образовање би се могло прилагодити овоме закону, што значи „вребање“ централног нервног система у најповољнијим моментима.

У овој историји организације постоје многе мане, које улијевају наду већином за пролазно вријеме. Овдје спадају све оне неодређене сугестије о другој персоналиности, која нас тако јако и често изненађује у добу дечија растења.

Те се фазе каткада и периодички јављају, а у добу адолесценције (младости) оне се још јаче испољавају. Ове фазе представљају дисхармонију првог степена у промјени и прогресу па као писмо у огледалу, оно нејасно говори и као разне форме опће прирођености оне су средње фазе између имбецилности дјечака и интелигенције одраслог човјека.

Интензитет с којим се обавља био који облик експресије за вријеме периоде растења оставља за собом трагове. Нејављање тога у zgodно вријеме обично се не да надокнадити. Тешком ћемо муком очекивати какву вриједност боје у особе, која увијек живи у мраку, па ма њезина природна надареност била у овом правцу колико му драго велика.

С тога сваки недостатак раног искуства може да остави трага тачке, која је перманентно неразвијена у централном нервном систему, — стање од врло велике важности, јер за сваку локалност у мозгу није само мјесто у коме се настајују реакције (ова је ријеч употребљена у ужем смислу), већ узгред пролази оно влаканца, па на тај начин стиче више удаљеније свезе, и његов недостатак у развињу по свој прилици да му редукује и асоцијативну важност.

Доказано је да се мишљење може вршити у виду различитих чула. У савезу с тим *Фразер* је испитивао извјесне филозофске писце, па је пронашао, да партикуларни писци или школе волију чулне слике једне врсте у своје шпекулативном мишљењу, и нарочито истиче, да већина неприлика зависи од чињенице, да на прилику тактилне и визујелне слике ни на који начин нису у стању да се манипулишу на један те исти начин, па ради тога односи што се онајају у духу једног начина не могу се појмити у духу другог начина. Употријебом једне врсте душевних слика (представа) настаје прецизност, но, та је прецизност стечена под условом ограничења.

По срећи закон дифузије о долажењу импулза ради против претјерано велике специјализације у овом правцу. Али, у врло дефективном бићу ова се специјализација мора што више избјегавати, јер се она у оних, чији су дарови очито неупотребљиви у доминавању једног чула при контролисању реакција централног система, може попети до степена деформитета.

Блиједа и привидна би истина била кад би се држало, да су особе врло различите у Анатомији својих нервних система, као и у својим живчаним активностима. И обратно: ако би се сматрало да је Анатомија нервног система једнака у свих индивидуа, то васпитна пракса не би тако јако и често трчала од једне до друге најконтрадикторније претпоставке. (Свршиће се).

СВЕСТ САМОСВЕСТИ ИЛИ МОЈЕ „ЈА“

Ова особина душе постала је главним предметом испитивања код философа и психолога и о њој је створена читава наука позната под именом: *теорија сазнања*.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Многи се философи разликују у одредби ове особине душе (појма свести) и то тако, да до данас немамо ни једну тачну одредбу појма свести. Мање више сви се у главном слажу у томе: да је свест формално јединство субјекта и објекта.

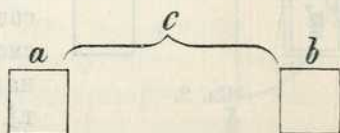
Сва одредба појма свести у колико може да буде тачна у толико може да буде једнострана и нетачна; али свакако је непотпуна или једнострана. Ако при одредби, дефиницији појма свести под објектом разумемо само предмет спољњег света, онда је то нетачно и из тога следује нетачност и дефиниције појма свести; јер објектом свести може бити и чиста психичка представа и према томе свест може да буде и јединство субјекта са самом представом или садржајем свести без икакве примесе објекта чулног конкретног света.

Но дефиниција појма свести, да је свест формално јединство субјекта и објекта, је једнострана; јер свест није само јединство субјекта и објекта, већ свест може да буде и јединство субјекта са самим предикатом свести т.ј. са чистим њеним психичким садржајем respective са самим собом; а ту се субјект јавља и као субјект и као предикат. Да би то било јасно, постараћемо се да то и шематички представимо. Али у напред да напоменемо ово, да тај шематизам може схватити само онај, који је толико са рефлексijом ушао у дубину своје душе или свога „ја“, да сâм аналогијом интуиције попуни празнине шематизма, које се не могу представити, ни описати ни исказати, већ које се могу само замишљати и иманентно схватити.

Прво да докажемо нетачност прве дефиниције свести, да је она формално јединство субјекта с објектом и у исто време њену једностраност.

Представимо да је субјект свести a а објект b а везу њихову што сачињава свест са c (види с.л. 1.).

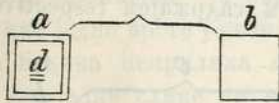
Дакле, код мене се јавља свест кад спојим субјект с објектом. Фихте се највише ослањао на ову дефиницију свести. Ово је тачно, да се свест јавља код мене кад спојим своје „ја“ т.ј. оно што сазнаје с објектом т.ј. с оним што се сазнаје. Ово је тачно, али је једнострано а то за то, што се код мене може јавити свест не само онда кад спојим своје „ја“ с објектом чулног света, него се свест може јавити код мене и онда, кад своје „ја“ спојим са представом која нема чулног материјала, него са чистом психичком представом, која нема ничега заједничког са чулним објектом, шта више која није ни његова форма или слика. До такве се свести може доћи онда, кад се рефлексijом и дубоком интуицијом сам субјект толико сузи, да дође до самог себе и да се сасвим издвоји из чулног света. То, ради јасноће, можемо и

Сл. 1.

шематички да представимо; замислимо да објект *b* дубоком интуицијом приближимо к субјекту *a* (види слику 2) и да дође до на место *d* у сам објект *a* и постаће сада чиста представа као форма тог објекта, а сам субјекат сматраће се као самосталан са тим садржајем од тог објекта спољњег света. И сада ће субјекат („ја“) постати носиоц форме, представе спољњег објекта и сваки ће спољни објекат имати извор у самом субјекту, а без њега не може да егзистира; јер је субјекат његов извор. Овако се има објаснити идеализам Фихтеа и његово учење, да је човек, субјекат носиоц спољњег света и да спољни свет не може да егзистира без субјекта. Такође се овим објашњава и она дефиниција свести, по којој је свест веза субјекта с објектом. Али је ово гледиште Фихтеа са свим нетачно и та дефиниција свести је једнострана а може и да не важи.

Ми и ако смо овако шематички представили, да се свест јавља као јединство субјекта и објекта и подвели објекат *v* односно *d* у чисту представу свести, ипак тиме нисмо хтели да докажемо: да свест не може бити без објекта спољњег света као што вели Фихте. Не; него смо хтели да докажемо самосталност субјекта на против без икаквих објеката спољњег света, т.ј. да сведемо субјекат не на објекат него

Сл. 2.

на сам предикат његов, resp. да у свести сведемо субјекат на предикат и тако да он у једно и исто време буде у свести и субјекат и предикат као знак свести, без кога ни свест не би постојала. Дакле, овде се јавља свест као јединство субјекта са самим собом, који служи као предикат. И према овоме кад негирамо објекат, субјекат може и даље да егзистира као сам а с тим ће даље, егзистирати и свест, која се сада јавља не као јединство субјекта са објектом, већ као јединство субјекта са самим собом. При чему у овом случају субјекат у свести служи као предикат а не као објекат, јер смо у овом случају објекат негирани али ипак је субјекат а у исто време и свест и даље остали да егзистирају, ergo, да свест може самостално да егзистира и без објекта, т.ј. да егзистира као сам субјекат; чиме се обара сво учење и поставка Фихтеа о свести и самосвести. Јер Фихте вели, да би постојало „ја“ мора да постоји „неја“ т.ј. да постоји оно што није „ја“. По њему, да би постојало „ја“ мора да постоји и објекат спољњег света и обратно, да би постојало „неја“ мора да постоји и објекат „ја“. Дакле, у овом случају кад смо свели свест само на субјекат, ни предикат свести не можемо да негирамо, јер чим би њега негирани, негирани би у исто време и свест и сам субјекат. Кад се каже, да свест може да се сведе и само на субјекат без објекта и да се он у том случају јавља у свести и као субјекат и као предикат изгледа да се субјекат тада јавља као дихотомичан, двојан и на првом погледу чиниће се да је

ова одредба (свест је јединство субјекта са самим собом или предикатом) парадоксална. Ми смо казали и у почетку, да ово може схватити само онај, који је толико дубоко ушао с рефлексijом и интуициjом у своју душу, да ју је сам иманентно схватио и разумео и кад други о њој говори или пише, да то своје схватање и разумевање појма свести интуициjом учини аналогijом и да оно што је празно у одредби или описивању, а што се није могло објаснити и описати, интуициjом сам попуни.

Ми ћемо се постарати, да би то у колико толико постало јасније, шематички да представимо и да у исто доба објаснимо појам *свести*, *самосвести* или „ја“ које је у исто време и субјекат.

Чим кажем: мислим, без обзира на објекте спољашњег или унутрашњег света, тим сам констатовао егзистенциjу субјекта а самом том констатациjом егзистенциjе субјекта

констатује се и егзистенциjа света.

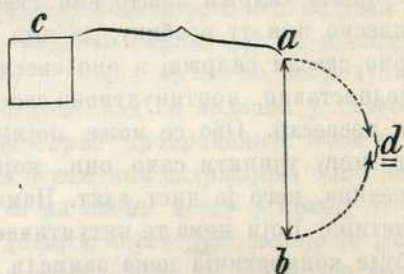
Кад кажем: мислим, тим доказујем, да сам свестан саме своје егзистенциjе т.ј. да знам за своју егзистенциjу. Овде се свест јавља као чисто знање без одређеног садржаја и форме т.ј. са неодређеним садржајем *геср.* не зна се јасно шта се зна; зна се нешто, али се не зна шта је то нешто, то нешто је неодређено, а то нешто

што постоји али је неодређено јесте само знање. Ту се констатује, да је субјекат свестан само себе и другог ничега т.ј. он је свестан само да егзистира. Отуда је и она Декартова девиза: *cogito ergo sum* (мислим, дакле, постојим) коју девизу неки теоретичари сазнања тумаче нетачно и то овако: мислим, јер постојим.

То би значило, по њиховом, пошто постојим — мислим т.ј. са егзистенциjе постојим (са саме егзистенциjе) изводи се и егзистенциjа — мислим као последица оног првог.

Међутим Декарт је на против са егзистенциjе — мислим, што значи, као што смо објаснили, саму егзистенциjу субјекта, извео као закључак егзистенциjу субјекта.

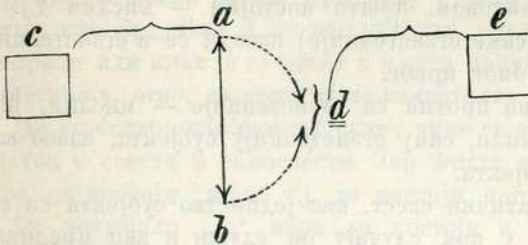
Да представимо шематички свест, као јединство субјекта са објектом и са самим собом у ком случају он служи и као предикат. Обележимо субјекат као једну праву линију *а в* (види сл. 3), а објекат са *с*. јединство субјекта *а* са објектом *в* сачињавање свест. То значи кад моје „ја“ сазна какав објекат, код мене се јавља тог момента свест т.ј. сазнање о том објекту; ја сам, дакле, свестан тог објекта. То је објашњење оне прве дефинициjе: да је свест јединство субјекта с објектом. Али треба имати на уму то, да овде субјекат не учествује

Сл. 3.

адекватно, потпуно, цео као што ћемо то из даљег шематичког представљања видети; но, не треба из тога изводити, да се субјекат дели. Субјекат се емпирички, физички не може поделити, али психички, духовно може. Ми ћемо то после објаснити а сада да објаснимо даље акције свести. Кад спојим тачку *a* и тачку *e* у тачци *d* т.ј. спојим субјекат са самим собом, онда ће постати самосвест, свест о самом себи а то је објекат или моје „ја“. У самосвести или у моме „ја“ субјекат се јавља као дуплициран т.ј. као свест о самом себи, resp. као веза субјекта са нечим другим а то друго ништа није него опет сам субјекат, а веза субјекта са самим собом даје самосвест, а самосвест није ништа друго него сам субјекат. И овако би могли да правимо логичке кругове у бесконачност само ако не појмимо субјекат психички двојан, али не у смислу паралелизма, него да се у самом субјекту садржи нешто као свесно и несвесно, али ипак да ово несвесно има ту особину, да чим дође у контакт са свесним постане и оно свесан садржај а оно свесно пак у овом случају изгледаће као једноставно, континуитивно свесно, а у првом случају је био као свесан и несвесан. Ово се може појмити само помоћу дубоке рефлексije и то могу учинити само они, којима је то дато. Није ово каква игра речима, него је чист факт. Нама је ово јасно са свим као два и два четири. Који нема те интуитивне, апстрактне моћи а жели да му слика буде конкретнија нека замисли субјекат као пијавицу која изгледа да има две главе, па се једном припила за један крај тела човечијег или за други предмет а другом за други крај и нанослетку сама кад споји оба краја свога тела. На основу оваке дефиниције представљања нашег „ја“ можемо објаснити све његове акције, које су још и данас остале као таман предмет психологије, теорије сазнања и философије

Разлика између сна и јаве т.ј. између слике сећања у сну и на јави састоји се у томе: што на јави при сазнавању учествују оба дела

Сл. 4.

овако шематички да представимо: (види сл. 4.): У сну се при извесним сновима јавља веза *a*, као један део субјекта, са објектом *c*, који се појављује у сну; на јави пак јавља се веза *a b* као јединство *d* т.ј. као само-свест или као адекватан потпуни, цео субјекат са објектом *e*.

субјекта т.ј. на јави је јединство самосвести са објектом, а у сну учествује само један део субјекта т.ј. ту се сазнање јавља само као свест resp. јединство једног дела субјекта с објектом. То можемо на основу горње формулес вести

www.naukainnastava.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

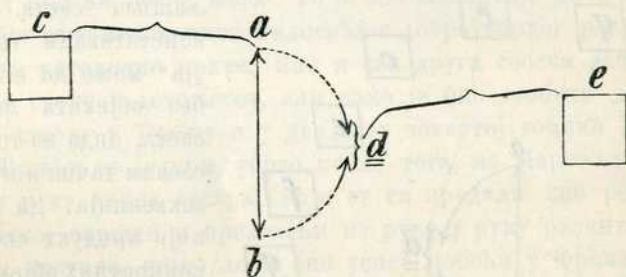
Свест *a* с што сачињава као инадекватно „ја“ може у сну *a* и приликом екстазе или трансa да обитава ван моје индивидуе, може да буде у Америци или пак у каквим небеским сферама и да се опћи са надчулним бићима. Ово служи као медијум између заосталог несвесног мог „ја“ гeспр. мог бића и духовнога или чулног света. И кад се тај део мог бића са својом тековином споји с мојим заосталим несвесним бићем, онда ја будем свестан те тековине. Али како се та тековина тече, спонтано или утицајем са стране, мени је то непознато. Кад будем свестан те тековине на јави, може ми она навестити прошлост или какву будућност, оно што је било и шта ће бити и др. У сну, при сањању, учествује само моја свест а никако самосвест; ова последња учествује само на јави кад сам ја свестан самог себе и у исто време и оног што се у сну јавило, или пак што га сада представљам или посматрам. Дакле, у сну, при сањању, учествује *c* а а на јави *a* *b* (као јединство *d*) и *e*. У сну, пак, када не сањам, већ се налазим у потпуно несвесном латентном стању т. ј. кад ми се не репродуцирају никакве представе или слике сењања, кад се налазим у таквом стању, које личи на смрт, само је оно прво пропраћено с извесним физиолошким процесима а с ма каквим психичким садржајем; том приликом сваки део мога бића налази се на своме месту у покоју т. ј. тада спољашњи објекти не долазе у додир с мојим „ја“ и моје је „ја“ том приликом у мирном неактуелном стању. Чим се један део мога „ја“ *a* или *b* покрене или дође у додир с њим какав објекат *c* или *e*, онда се ти додирни делови споје с објектом или самим собом и у првом случају постане свест а у другом, пак, самосвест. Дакле, у сну, при сањању, само се јавља свест т. ј. јединство једног дела мога „ја“ (*a* или *b*) са објектом (*c*); при сазнању, пак, на јави јавља се јединство самосвести (*a* *b* као цело *d*) са објектом (*c* или *e*) спољнег или унутарњег света. У првом случају, при сањању, ја нисам свестан самог себе (дакле, ту се не јавља субјекат адекватан, као целина), јер кад си био тада свестан самог себе, онда би ја знао да нисам оно што се у сну причињавам (да нисам краљ, роб, рањеник, гоњеник, крилат и т. д.); већ би знао да сам оно што јесам, а кад знам за оно што јесам, онда ту нема сањања нити какве илузије, већ би била права реалност, фактичност. У другом, пак, случају, т. ј. при сазнавању на јави, ја не само што сам свестан оног објекта који посматрам, или оне представе коју представљам, замишљам; него сам у исто доба свестан и самог себе. На овоме се базира сва она разлика између слика сењања на јави т. ј. између сна и јаве. Ово је кључ за отварање и разрешавање оноликих тешкоћа појединих философа, теоретичара, сазнања психолога, које су им толико задавале муке за решавање питања о сну и јави и о учешћу свести у њиховим појавама. Многи философи, а нарочито Декарт, мучили су се и напрезали своје умне моћи

да сазнаду разлику између сна и јаве, јер садржаји и једног и другог чинили су им се као реални. Тешко им је било да објасне, од куда да се неком бићу у сну причини да је каква животиња а овамо је у ствари геније или велики таленат људски, или пак да му се учини да има крила и да лети, а он међутим у ствари можда и нема коју руку и мирује у кревету. Ово се да лако протумачити на основу онога, како смо дефинисали и представили свест и самосвест т. ј. да се у сну јавља свест, као јединство једног дела мога „ја“ са каквим објектом, представом, а на јави се, пак при сазнавању јавља јединство самосвести, као адекватно потпуно „ја“, са каквим објектом.

Да објаснимо, како разумем ту психичку поделу „ја“. У сну, при спавању, суделује један део мог „ја“ као чист психички свестан елемент; овај део стоји у вези са заосталим психо-физичким делом мога „ја“ који је (део) несвестан и који се налази у моме физичком телу, кроз које се (тело) манифестира тај чист психички, свестан део мога „ја“. Ови делови мога „ја“ у сну, при сањању, не знају један за другог и налазе се тада у једнако потенцијалним акцијама, али кад један интензитетом постане јачи од другог, што бива само по себи или услед надражаја спољњег објекта, онда ти делови дођу у контакт, један се другом приближи и тиме постане свест *resp.* сазнање једног о другом.

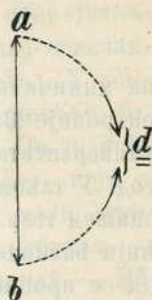
Казали смо у почетку, да можемо сазнање свести и на сами субјекат, из мога „ја“ т. ј. да се у самосвести сам субјекат јавља „као субјекат и као објекат, у овом се случају јавља субјекат не као објекат, већ као предикат, јер смо казали, да ако негирамо објекат сазнања и даље може егзистирати у нама сазнање па ма каквог обима или квалитета оно било; али кад сазнање сведемо на сам субјекат онда ако му негирамо његов објекат (што је код нас у овом случају предикат), тад ћемо у исто време негирати и само сазнање и сам субјекат. Дакле, неће егзистирати ни сазнање ни субјекат; и према томе овде се у самосвести, као сазнање самог себе, јавља веза субјекта не са објектом, него са предикатом *resp.* са самом његовом ознаком, која је неодољива од самог субјекта, што сачињава саму суштину субјекта а што значи да је и она (ознака) сам субјекат. Изгледа да је ово објашњење парадоксално, јер се овде не види оделитост форме од садржине; форма се у исто време јавља и као форма и као садржај. Ово је фактички тешко описати и представити конкретно, али се интуицијом, самосазнањем, да потпуно горе наведено увидети. Да представимо то и шематички (види с.л. 5 стр. 413.). Замислимо да је свест *a c* (као јединство инадекватног субјекта са објектом) и то свест у сну, при сањању, а на јави при сазнању, и да се јавља не само свест о ономе што се представља или посматра, већ се јавља свест о самом себи, т. ј. свест о оном који представља или посматра (самосвест „ја“) и свест о ономе што се представља или посматра. Шематички представљено јављају се ови

елементи a b (као јединство d) у вези с објектом e . Но моје сазнање не састоји се само у вези инадекватног или адекватног мог „ја“ са објектом спољњег света; него се моје сазнање може свести и на само сазнање т. ј. на чисто моје психичко „ја“ које ће егзистирати само по себи без икаквих примеса спољашњих конкретних објеката. И фактички философ са дубоком интуицијом може толико да се удуби у свој дух, да може да постане неосетан према своме телу и према свима

Сл. 5.

спољашњим објектима. Нарочито ово може да буде при медитацијама разне врсте, при екстази, трансу и т. д. Сваки може да посумња у егзистенцију спољашњих објеката и спољњег света, али нико не може да посумња у своје „ја“ у своју самосвест. Декарт је спровео ову скепу у спољашњи свет, али никако није могао бити скептичан према своме „ја“. И у речима: *cogito ergo sum* (мислим, дакле, постојим) он је своје сазнање свео само на једину реч — *cogito* (мислим). Он је овде своје „ја“ сасвим еманциповоао од спољашњих објеката и свео га на чист психички акт. И из егзистенције — *cogito* (мислим) изводи као закључак — *ergo sum* (дакле постојим). И дакле кад кажем: мислим, тиме сам констатовао егзистенцију мога „ја“. То — мислим, не мора се односити на одређени садржај извесног квалитета или обима, него на чисто унутрашње самопосматрање, на минимално знање, сведено на јединицу, које је (знање) изоловано од сваких примеса спољашњих конкретних објеката. То се може шематички представити овако: (види

Сл. 6.

сл. 6.) a b (као јединство d) јавља се као чисто психичко „ја“ или чиста самосвест без икаквих примеса спољашњих објеката. Пошто можемо самосвест или самознање да сведемо на чист психички акт, изолован од сваких примеса чулних објеката, из тога излази, да самосвест, самосазнање или моје „ја“ може потпуно да егзистира самостално и независно од спољашњих објеката. И према томе спољни објекти (види слику 7.) c , e , f , g , h , i , j , k , l , m , n , o , p , q , r , и т. д. могу да егзистирају а могу и да не егзистирају, али моје „ја“ као са-

мосвест мора да егзистира; дакле оно егзистира без обзира на то: да ли има спољних објеката или нема. Таким начином коначно пропада теорија сазнања Фихтеа, која вели: да би егзистирало моје „ја“ мора егзистирати „неја“ (спољашњи објекат) и обратно. Таким начином пропадају и све теорије оних философа који уче да не може бити субјекта без објекта, а ми смо баш на против видели да може бити

субјекта без објекта спољашњег света. Кад смо констатовали то, да моје „ја“ може да егзистира и без објекта спољашњег света, онда из тога излази сасвим тачна логична конзеквенција: да моје „ја“ није продукт спољашњих, конкретних објеката. А пошто смо на против констатовали то, да је моје „ја“ (самосвест) чист психички акт, то оно мора да има порекло у чистом психичком бићу resp. да буде продукт тог чистог психичког бића.

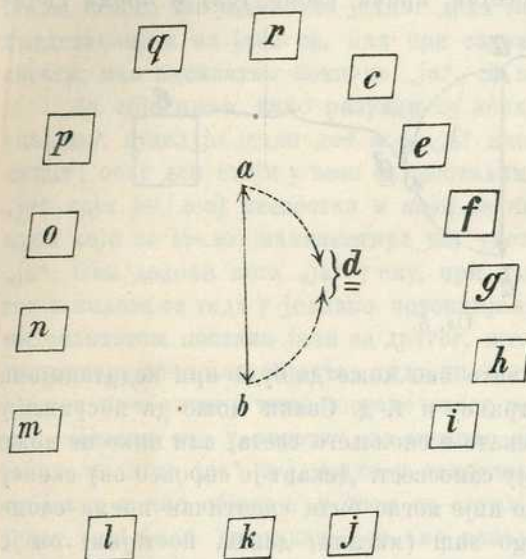
Ми смо, дакле, субјекат као самосвест свели

на минимално сазнање. Овако стање могу да добију организми после ентропије Васионе, које је г. Д-р Бранислав Петронијевић, професор универзитета доста оштроумно извео у Књижевном Гласнику од 1901. год. У таквом стању може субјекат да егзистира са таким минималним знањем resp. једино са самосазнањем. ипак, не поричемо да по ентропији васионе или метаморфозе овог конкретног света може то сазнање да се прошири и да његов садржај сачињавају представе чисто духовне природе т. ј. не као форме или слике конкретних предмета, већ чисти психички квалитети.

Ја мислим да смо овим тачно дефинисали и представили у кратко појам свести, самосвести или мог „ја“, његову самосталну и независну егзистенцију од објеката спољњег света и да смо тиме прокрчили пут к идеалном свету, а сада остајемо с очекивањем да критика изнесе свој суд о томе.¹

Јанићије Денић, студ. философије.

¹ Ово је само у кратко о појму „ја“ са гледишта теорије сазнања. Ми ћемо у нашој расправи „О односу између душе и тела“ говорити мало опширније о појму човека, о души и телу, о њиховом односу, о особинама душе и њеној егзистенцији и суштини по одлучању од тела и објаснити суштину и циљ живота.

Сл. 7.

ДРУШТВО СВ. ВИЋЕНТИЈА У БЕЧУ.

У једној сиромашној земљорадничкој породици у данашњем департману Ландском у Француској родио се 24. априла 1576. године човек, који је учинио толико добра сиротињи свога времена, колико ниједан ни пре ни после њега. То је био Вићентије де Пол, који је доцније због свог неизмерног милосрђа и добротворног рада, увршћен у светитеље католичке цркве. Као и сва друга сеоска деца, тако је и он чувао стону у детињству, али како је био особито даровит, то је свршио школу у Тулузу и у двадесет четвртој години постао свештеник. Возећи се једном, убрзо после тога, из Марсеља у Нарбон, запао је у руке неких гусара, који су га продали као роба у некој мухамеданској вароши и прелазећи из руке у руку разних господара и у разним местима, најпослед је био успео побећи у Француску. Отад почиње његов благотворни рад, који га је учинио највећим добротвором не само француског народа, него и целог човечанства. Увек тежећи, да се милостиња врши *систематски и с иланом*, како би сиротиња отуд осетила што више користи, св. Вићентије први је основао милосрдна братства, која су имала задатак бринуту се за сиротињу, болесне и изнемогле. Он је основао и калуђерски ред милосрдних сестара, које су много добра учиниле болесницима и рањеницима по разним болницама, по кућама и улицама, а шта више и на бојном пољу, увек у опасности да погину од заразних клица и непријатељског оружја. Нарочито је пак св. Вићентије задужио цело човечанство тиме, што је основао у Паризу први завод за нахочад. У томе месту, као и свуда, људи су из немилосрдности или из невоље, бацали децу на улицу, где су умирала од глади и зиме. Он је ноћу ишао кроз париске улице купећи их, да их однесе у завод, који је за њих основао. Не једаред су га видели, како такве мале створове диже с хладне земље или из снега и тако их избавља од поуздане смрти. Тако је основао Завод за нахочад у Паризу — *Hôpital des enfants trouvés* — који је држава помогла са четрдесет хиљада ливара годишње и који је до данас послужио као пример за све такве заводе, који су доцније постали у целом свету.

По томе светитељу, кога је народ за живота прозвао оцем отаџбине, назвало се једно бечко васпитно-добротворно друштво, које смо узели описати. Оно постоји већ шеснаест година, а циљ му је „вршење хришћанске љубави према ближњем“ и с тиме везано лично суделовање његових чланова ради уређене, циљусходне и свестране помоћи и неге сиротињи. Ослањајући се на љубав према ближњем у име Божје, ову помоћ и негу добијају сви сиромаси без разлике у

вери. Друштво тежи да помогне сиротињи сваке врсте — физичкој, духовној или моралној — не сматрајући за свој рад никакву другу препреку, да апсолутну непоправљивост сиромашних људи и никакву другу границу до ону, коју ствара мера материјалних и других средстава, која му стоје на расположењу.¹ Затим се у поменутом извештају одмах додаје: „Свима племенитим пријатељима човечанства, а нарочито побожним католицима особито се топло препоручује Друштво св. Вићентија, због поузданог јемства, да ће се прилози циљусходно употребити, као и због моралног утицаја, које оно врши код сиротиње.“

Организација Друштва св. Вићентија врло је проста. Оно се дели према парохјама у делове, који се зову *конференције* и који носе име оне парохје, где је основано. Сваки такав одељак или филијал, свака таква конференција, састоји се од редовних или радних чланова и чланова-улагача. „Радни чланови, католички људи и младићи, скупљају се сваке недеље, вели се на истом месту у Извештају, при чем се саветују о приликама сиромашних породица; они се брину за оне породице, које се после претходног распитивања признају као одиста сиромашне и обилазе их бар једаред недељно у њиховим становима, како би им однели поклоне у природи, како би њихову сиротињу што боље упознали и како би им могли помоћи саветом и делом“.

Чланови-улагачи и добротвори су сви они, који, редовно од времена на време или одједном, прилажући друштву поклоне у новцу или у природи, помажу ствар конференција. Оваквих одељења, филијала или конференција има у доњој Аустрији данас седамдесет и четири. Свима тим конференцијама управља „управни савет“ т. ј. Друштво св. Вићентија.

Приходе конференције св. Лаврентија чине суме, које се сваке седнице прикупљају од радних чланова, као и од прилога чланова-улагача и добротвора. Расходи иду на припомоћ, која се понајвише пружа у животним намирницама и гориву, а покашто се сиротињи помаже плаћати кирија за стан. У новцу се само ретко и изузетно даје припомоћ.

Да би читалац добио правилну представу о циљу, организацији и средствима овог друштва, то ћемо овде изнети „Правила конфе-

¹ *Fünfzehnter Rechenschafts-Bericht der Konferenz St. Laurentius in Wien, XIII. Breitensee, Hägelingasse 11 vom Vereine vom heiligen Vincenz von Paul für freiwillige Armenpflege mit einem Berichte über die unter ihrer Aufsicht stehende schulwerkstätte XIII. 3. Kienmayergasse 41 für das Jahr 1903.* Die Konferenz wurde gegründet am 15. September 1889. Беч 1904 8 а 12 с. Види с. 2.

венције св. Лаврентија у Брајтensee (бечком предграђу), филијала Друштва св. Вићентија за добровољну негу сиротиње у Бечу.¹⁴ Ево их:

Чл. 1. Циљ је овог неполитичког друштва вршење хришћанских дела из љубави, нарочито облажење сиромашних породица без разлике у вери и народности у њиховим становима, потпомагање тих породица, ако су тога достојне раздавањем поклона у природи, олакшавањем плаћања кирије, издизање моралног живота у фамилијама пријатељском речи и издавањем на читање добрих књига и најзад, утицај на морално-религијско дејче васпитање.

Чл. 2. Као средство за постизање овог циља служе: а) Прилози радних чланова при скупљању, које се приређује на недељним седницама и прилози осталих чланова и добротвора; б) Субвенција главног друштва у Бечу; в) Поклони и завештања друштву; г) Приходи од забава, које се приређују у корист друштва.

Чл. 3. Друштво носи име Конференција св. Лаврентија у Брајтensee и ту му је и седиште.

Чл. 4. Друштво се састоји од радних чланова и чланова-улагача.

Радни су чланови они католички људи, који изјаве да ће посещивати сиромашне породице, да ће долазити на недељне седнице и да ће при скупљању на њима приложити што.

Чланови-улагачи су они, који се обавезу, да ће правилно улагати најмање пет крајцара месечно у друштвену касу. Пријем у друштво тражи се код друштвеног радног члана, а председник по саслушању конференције слањем чланске карте извештава лице је ли примљено. Ко целе године, и поред молбе из друштва, не приложи ништа, сматра се да је иступио. Против непримања неког лица у чланство искључен је сваки спор.

Чл. 5. Сваки члан има право суделовати на конференцијама и предлагати сиромашне породице за приемоћ. Исто тако има право загледањем у друштвене књиге уверити се о савесном управљању. Право гласа на конференцијама имају само радни чланови.

Чл. 6. Друштво врши свој посао на конференцијама, које се једаред недељно скупљају у одређено време. Конференција се састоји од радних чланова, с председником, заменика председника, секретара и благајника. Председника бира управни савет главног друштва у Бечу од лица, које предложи радни чланови конференције. Остале часнике одређује председник у споразуму с конференцијом.

Чл. 7. Председник пред тавља друштво сиоља; води недељне седнице; потписује записнике и остале хартије. У случају, да он не

¹⁴ Statuten der Konferenz St. Laurentius in Breitensee, Filiale des Vereins von hl. Vincenz von Paul für freiwillige Armenpflege in Wien.

дође на седницу његов посао врши његов заменик. Секретар води записник о недељним конференцијама, потврђује пријем новца и поклона, које добија признаницама, које он, благајник и председник или његов заменик заједнички потписују, заводи их у записник и предаје благајнику. Благајник прима новац, уноси га у благајничку књигу, изравнава рачуне, које је председник ликвидирао и споразумно с председником чува друштвено имање.

Чл. 8. Радни чланови подnose на недељним конференцијама извештај о посећеним сиротним породицама и примају припомоћ, коју седница одреди. Сваке године конференција даје рачуна о својим приходима и расходима у штампаним извештајима и извештава о свом раду. Конференција може доносити одлуке, ако су на њу дошли председник или његов заменик, сем тога секретар или благајник и три радна члана. Али већ одобрену припомоћ може председник или његов заменик предати радноме члану и онда, кад конференција нема право одлучивања. Одлуке се доносе простом већином гласова. При једнаком броју гласова за и против одлучује председников или његовог заменика глас.

Чл. 9. Спорове о друштвеним приликама код друштвених чланова коначно пресуђују три најстарија члана, која нису помешана у спор.

Чл. 10. У случају да се друштво растури, онда последња конференција одлучује, шта ће се урадити с друштвеном имовином. Ако се не може ништа одлучити, онда цела та имовина припада сиротињском фонду брајтенсееке општине.

Беч, 21. јуна 1890. Долази формула потврде државне власти.¹

Сад да прикажемо још чланове Конференције св. Лаврентија, као и њено новчано стање по последњем Извештају, чији смо наслов већ навели, како бисмо у другом одељку овог састава приказали читаоцима и школу ручног рада, коју је друштво основало.

У години 1903. Конференција св. Лаврентија имала је свега четрнаест радних чланова, од којих су четири свештена лица, међу њима и председник г. Фердинанд Орделт, варошки учитељ, који има много заслуга за ово друштво, један столар, један чиновник у пензији, који је благајник, један радионички пословођа (веркмајстер), један црквењак, један радник, један кројач и четири друга грађанина, од којих је један секретар. Почасних чланова било је те године девет, од којих су тројица свештена лица, један поседник, један апотекар и ималац куће, један приватје и ималац куће, један пекар и ималац

¹ Ова су правила штампана на листићу од 4 стране и на крају садрже речи: „У Конференцију св. Лаврентија ступио је“ тако, да кад се поцупи остављени простор, онда служи за извесницу по чл. 4. ал. 3.

куће и два имаоца кућа. Чланова-улагача било је те године 111, који су приложили друштву 461 круну и 40 хелера, по 2—10 круна понајвише, а понеко по 10 до 36 круна. Изванредно је пало у друштвену касу 138 круна од 13 разних лица, међу којима је грађиња Пејачевић, грађиња Зичи-Метерник, која су поклонили од 2 до 20 к. како које. Друштво децјих пријатеља, које смо већ описали на другом месту, ставило је конференцији св. Лаврентија свој стан на расположење за седнице, подносећи трошкове око осветљења и грејања.

Благајна Конференције овако је стајала у 1903. години:

Приход:

1. Остатак у благајни из 1902.	4 к.	24 х.
2. Скупљено на седницама	64 "	03 "
3. Члански улози и поклони	599 "	40 "
4. Помоћ од управног савета	608 "	— "
5. Скупљено по црквама	25 "	49 "
6. Од једног благотворног друштва	10 "	— "
7. Разни мали приходи	1 "	40 "
	<hr/>	
Свега	1.312 к.	56 х.

Расход:

1. Припомоћ у природи	993 к.	01 х.
2. Новчане припомоћи	70 "	80 "
3. За годишњи извештај	20 "	— "
4. По наређењу поменутог друштва	10 "	— "
5. Разни ситни трошкови	48 "	60 "
	<hr/>	
Свега	1.142 к.	41 х.

Остало на крају 1903. салдо од 170 к. 15 х.

Друштво је припомогло у току 1903. године 88 породица, од којих је прешло у 1904. годину 55.

* * *

Поред тога, што Конференција св. Лаврентија дели припомоћ у природи и новцу сиромашним породицама и васпитно утиче на њих, она се још 1898. године почело бринути и за децу из тих и других породица тиме, што им је отворила нарочиту школу ручног рада, како би их сачувала од рђавог уличног утицаја и како би и на тај начин порадила на њихову васпитању. Ево укратко историје те школе.

У години 1894. основан је у Брајтенсеу-Вечу под управом ц. и к. члана контроле Александра витеза од Меринга месни одбор Друштва ручног рада за дечаке у Аустрији, који је одмах отворио школу ручног рада у томе месту. Општина је одредила просторије народне

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

школе, заједно с огревом и осветљењем новоотвореној школи за ручни рад. Диплома, којом су одликовали 1897. године у Линцу изложене радове тога завода, био је доказ његова успеха. После смрти његова оснивача у 1898. години, наставници су продужили рад с највећим пожртвовањем. Али, пошто је претила опасност, да школа потпуно престане радити због оскудице у средствима, то је Конференција св. Лаврентија израдила код одбора за управљање заоставштином Карла витеза од Хакера годишњу субвенцију од 1000 круна за школу ручног рада и узела је под своју управу.

Како је организована та школа изложићемо одмах, чим саопштимо овде интересно место из предговора њезиног Извештаја за 1900. и 1901. ш. г., који носи наслов „О настави ручног рада.“ Ево га у целини без онога дела, који говори о организацији школе, пошто ћемо то изнети по најновијим извештајима:

„1. Задатак и циљ наставе ручног рада.

Настава ручног рада има задатак корисно запимати у слободно време дечаке, који још иду у школу и тиме их одстранити од беспосличења и рђавог уличног утицаја.

2. Потреба наставе ручног рада.

Наша омладина по варошима, нарочито по великим, паги од тога, што се мало креће. Пут од родитељске куће до школе и одатле на траг, понека мада шетња с родитељима или с послугом у већини су случаја једина прилика за нашу варошку децу, да изиђу на ваздух. Понајвише су привезана за четири зида и ту проводе слободно време сама или са својим друговима. Зато наша варошка деца и изгледају тако бледа и никад не могу бити свежа и чила. Велика поља, која би се одредила деци за играње и о којима се толико говорило, остају само лепа жеља. Гимнастичка настава, макако се лепо удесила, не може никад поправити оно, што су великоварошке прилике поквариле код омладинског васпитања. Зато ваља радосно поздравити у интересу омладинског здравља и телесног добра све намере, које иду на то, да се развије и очеличи слобода кретања, маадалачка снага, које иду на то, да пруже спасоносну контра-тежину према претераним и једностраним захтевима на духовном пољу. Из овог разлога настава је ручног рада за нашу школску децу право добротинство.

Да телесни рад, кад се врши по васпитним начелима, постаје одиста одлично средство за добар телесни развјатак омладине, нико се и не сумња, ко је макад у животу видео шта се ради у школама за ручни рад. Дечко тестери, рендише, струже турпијом и куца чекићем с таквим задовољством, да мора изазвати највеће допадање у сваког дечјег пријатеља. При том се цело тело слободно, неуздрано

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

креће; крвоток постаје живљи, образи порумене, апетит расте, а с
 виме и снага. *На тај начин настава ручног рада чини донекле
 замену кретања на чистом ваздуху и отуда чини знатан део ва-
 сиштања наше варошке омладине.*

3. Корист од наставе ручног рада.

Ко сам начини електрично звонце, тај је поузданије и трајније схватио његову суштину, него ли онај, коме се оно покаже и објасни, како је удешено и како и зашто ради. Јасније, него ли после објашњења речима и цртежима, постаје какво геометриско правило, кад се оно представи тако, што се начине фигуре од картона, које сваки ученик може ласно сам начинити. Ко уме формирати од каквог му драго материјала неки плод, тај га неоспорно боље познаје од оног, који га је само посматрао и описао. Верније, него ли предавањем речима, посматрањем карте и цртањем ове схватиће облик површине неке земље онај, који је рељефно представи. То је изван сваке сумње.

Сваки занатлија зна, да шегрти, који су вредели као добро развијени у школској настави, понеколико месеци нису ни за шта техничко, јер нити умеју видети, нити своје руке употребити како ваља. Чувени научници то су тврдили и о својим студентима, нарочито се то показало на медицинском пољу.

Наставом ручног рада ученик ће пре свега понети собом у живот добро школовану руку, од које више од деведесет процената људи живе.

4. Настава ручног рада у служби заштите животиња.

Стављена у службу заштите животиња, настава ручног рада добија нарочито значење према другим наставним предметима, пошто она још у школи изазива осећања у корист животиња. Тако од две-три дашчиде могу се начинити кутице за гнезда и за храну. Радост од свог рођеног рада и одатле проистекла жеља, да он испуни и циљ, чине своје, да код деце пробуде жив интерес за оно, чему тежи заштита животиња.¹

Ево сад по најновијим подацима неколико речи о организацији школе за ручни рад. Она има два одељења. У првом се уче картонашки радови по бечкој системи. Предаје се по књизи „Упуство за картонашке радове од Франца Ксавера Рихтера (Anleitung zur Anfertigung von Kartonagearbeiten von F. X. Richter). Школске 1902. и 3. године било је две групе по 20 ученика свака, којима је било 10 до

¹ VII. Jahres-Bericht der Ortsgruppe Breitensee des Vereins für Knabenhandarbeit in Österreich mit einem Berichte über die V. Wiener Schulwerkstätte im XIII. Bezirke, Kienmayergasse Nr. 41 für das Schuljahr 1900—1. Беч 1902. 12 а 8 с.

12 година. Једаред недељно предавали су им по два часа народни учитељи Хајнрих Мај и Франц Фрајсл.

Друго одељење радило је столарство и дрворез (Kerbschnitzerei) по системи и књизи директора А. Брунса (Bruhns) у Бечу. Школске 1902. и 3. године било је и овде две групе по 20 ученика, који су два часа дваред недељно уживали наставу од управника школе за ручни рад и председника Конференције св. Лаврентија Фердинанда Орделта.

Сваке недеље сиромашни ученици добијају хлеба. Кад је лепо време, ученици под надзором старијих чине излете по околини. Један радни члан Конференције води надзор над дечацима, који се скупљају недељом и празником на службу божју. Религиски се утиче на њих беседама и тумачењем недељних Јевангелија, раздавањем молитвеника и приређивањем свечаности бадњиданске јеле (Christbaumfeier, руски ёлка). После причешћа сиромашна деца добијају доручак.

„Ученици се пре свега, вели се у поменутом Извештају за ш. 1900. и 1. г., с. 4., упознају с руковањем алатима, као и с грађом, која им се даје на прераду. Али, циљ никако није начинити од њих књиговесце, столаре, скулпторе итд., него ученици ваља само да задобију изванредан практичан поглед и онај степен умења у употреби алата сваке врсте, који ће их оподобити, да могу сами начинити мале предмете, који нарочито стоје у вези с разним школским наставним предметима.“

„Као што неће никад испасти за руком ни поред највеће пажње (вели се као у допуну горњег на ст. 9. наведеног Извештаја за 1903. Конференције св. Лаврентија), да се деца сачувају од рђавог утицаја ружног времена, тако је исто немогуће склонити омладину од често рђавог утицаја људског живота, који бујно тече око њих. Отуда је особито од значаја, да се деца у васпитању телесно и духовно челиче, како би постала као оно злато, за које се рђа не хвата. Овај задатак имају и заводи за занимање дечака и учење ручног рада. Детиња снага ваља да се развије, љубав према раду треба да се пробуди, а згодним занимањем мора се сузбити рђав утицај рђавог друштва и бес-посличења“.

Школа ручног рада у Брајтентсе-Бечу издржава се од припомоћи управног савета Друштва св. Вићентија из заоставштине Карла витеза од Хакера и прилозима и поклонима чланова Друштва за дечачки ручни рад, као и од улога самих чланова школе за ручни рад. У години 1903. било је тих чланова свега 26, који су приложили каси те школе 76 круна, од којих је свако дао од 2 к. 40 х. д 6 к., како ко. Сем тога, те је године Јосиф Фибигер, фабрикант, поклатио школи даске и другу грађу за прераду, а Лудвик Валцаки, пекар,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

поклонио је школи за Божић 40 комада божићних плетеница. Локал и ордер и осветљење дала је те године, као и раније и сад бечка општина.

Ево сад још извештаја благајнице те школе за 1903. годину:¹

Приход:

1. Остатак из 1902.	12 к.	54 х.
2. Помоћ од заоставштине Б. в. од Хакера	1.000 "	54 "
3. Члански улози и прилози	76 "	— "
4. Од чекова	100 "	— "
5. Разни мали приходи	2 "	08 "
Свега	1.190 к.	62 х.

Расход:

1. Материјал и алат	75 к.	98 х.
2. На храну деци	323 "	99 "
3. Награда наставницима	500 "	— "
4. Чистоћа локала	91 "	— "
5. Канцелариски трошкови и око извештаја	37 "	07 "
6. Књиге и слично	128 "	60 "
Свега	1.156 к.	64 х.

Напомена. Остало за 1904. г. 33 к. 98 х

У свима се извештајима вели, да је ученичко владање било потпуно добро, а успех у ручном раду био је увек исто тако потпуно добар. На крају школске године школа приређује изложбу ученичких радова, а 1903. и 4. године, школа и Друштво св. Вићентија били су изложени у Петрограду на изложби Дѣтски миръ, где смо и учинили прво познанство с том установом. Председник Друштва дечјих пријатеља и председник Конференције св. Лаврентија, г. Фердинанд Орделт, био је тако љубазан послати нам на нашу молбу најновије податке о установи, коју смо описали, на чему му овде изјављујемо своју највећу захвалност.

Павле Ј. Мајзнер.

ЧЛАН 61. ЗАКОНА О СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Ових дана упутило је Министарство просвете и црквених послова један распис свима директорима средњих школа, у коме тражи, да се наставници изјасне: да ли су у току рада запазили какав недостатак

¹ Навед. 15. Изв. конф. св. Лав., с. 12.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

код садашњег закона о средњим школама, како би се тај недостатак могао отклонити у случају евентуалних измена тога закона.

И ако сам казао своје мишљење надлежном старешини, опет мислим, да неће бити згорег ако о овој ствари реч две упутим и ширим круговима црквеним и просветним, колико са жељом да придобијем још кога присталицу за своје мишљење, толико исто и у нади: да ће противници мога предлога изнети контра-разлоге мојим разлозима и на тај начин убедити ме, да је боље да све остане по старом.

Користећи се, дакле, овом zgodном приликом, ја сам био слободан, да ставим неколике примедбе на данашњи закон о средњим школама само у толико, у колико се он односи на наставнике веронауке.

Члан 61. тога закона гласи овако: „За професора хришћанске науке у средњим школама може се поставити оно свештено лице, које има квалификације за професора Богословије“.

Још пре пет година, чим сам се добро упознао са садашњим законом о средњим школама, учио сам у наведеном члану ту ману, што и од стручно спремних људи тражи још и то, да професор мора бити и *свештено лице*. Мотрио сам у свакој прилици, да се нисам случајно преварио, судећи тако на први поглед и, разговарао сам о томе са многим лицима, како духовним тако и световним, па сам и после тих разговора и посматрања, као и после горкога искуства, остао при уверењу о излишности и штетности захтева: да професор буде свештено лице.

И у овој прилици ми смо се, без сумње, угледали на неког другог не водећи рачуна о народној психологији, али нам је и то каламџење испало исто онако, као и многе друге ствари, које без разбора и потребе преносимо на наше иначе здраво земљиште. Како чујем, за израду овог закона послужило је као основа закон о средњим школама у Француској. Ако је то истина онда нам је лако сагледати какве ће последице имати његова примена у колико се тиче верске наставе. И за ово кратко време, од како је у закон ушао захтев, да наставник веронауке буде у исто време и свештено лице, на делу се показало, да су разлози, које творца овога закона наведоше у његову одбрану, — посве безначајни, махом спољашње природе, нарочито кад се озбиљно промере резултати, добивени услед тога неоправданог и неумесног захтева.

Ни један члан овога закона није тако немилосрдно нарушаван као што је овај 61. Сам његов творац први га је почео примењивати *како према коме*. Тако се радило онда, па се продужило и до данашњег дана, те отуда и видимо неке професоре веронауке у мантији, а неке без мантије. Кад би творци овога закона водили рачуна о доследности, онда би требали да говоре не само о професорима веронауке и учитељима, — „у недостатку кандидата с професорским квалификацијама“ (чл. 78), него су требали рећи коју реч и о суплентима веро-

науке у оном смислу као за професоре, али су ово намерно или случајно прећутали. Супленти се постављају на онај исти начин као и професори кад се премештају или постављају поново. Разлика је у томе, што они ниоу ступили у свештенички чин, а неки од професора јесу. Тек главно је да сви они врше своје дужности колико могу и умеју, независно од тога: да ли су у мантији или не и, да је мантија у овом послу исто толико важна, колико и обрезање за оне незнабошце, који прелажаху за време апостола Павла у Хришћанство. И данас има суплената, а тако исто и професора, без мантије, који годинама предају хришћанску науку са истим, ако не и бољим, успехом, као и професори у мантији. Сам овај факт, као и неједнако примењивање овог члана према људима исте спреме, императивно захтева његову измену у смислу слободнога самоопредељења. Јер сваком човеку, па према томе и Кандидату Богословља, треба оставити слободну савест а никако му не натурати силом оно, чега треба да се прима само по доброј вољи — са љубављу. Може један Кандидат Богословља бити одличан хришћанин и професор, али опет немати воље за свештенички чин, не због неке мржње према томе чину у опште, него због разних узрока о којима је раније било говора у нашој јавности и којима није ни место ни време да их овде наводимо, пошто ми је за сада једини циљ, да покажем до очигледности колико је неумесан захтев о насилном рукополагању у свештенички чин оних лица, која се посвећују средњешколској настави у вери. Исто тако нећу говорити ни о новим дужностима — махом бесплатним, — које мора да врши наставник веронауке чим ступи у свештенички чин. Али ћу рећи две речи о новим старешинама, које свештеник — професор добија поред директора и Министра. Власт архијеријска, од које увек зависи, не само постављање, него и премештај професора и суплента веронауке, често пута је „тежа од мисирских пирамида“. Кад се зна, да се те старешине врло ретко обзиру на стварност и да се у већини случајева опредељују по личним симпатијама или антипатијама, које се опет појављују највише по „шанућу“, — онда је јасна ствар: да је дужност свакога пријатеља црквене просвете и науке у опште, да учини све што може, како би се бар она друга светиња — дом науке, сачувао од архијеријске самовоље. Бивало је случајева, да Министар просвете и црквених послова само премести кога професора из једне епархије у другу — без пристанка архијерејског, из чега се после изроди сукоб између Министра и дотичног архијереја, и најзад све се сломи о леђа најслабијему, а тај најслабији случајно је — увек наставник, „за то што је дошао у нашу епархију неканонским путем“. Ово је најгори случај и дај, Боже, да се више не понови, јер су поједини архијереји у таквом разумевању канона терали тако далеко, докле не сме да тера ни један најобичнији грађанин. И док они не бирају средства за од-

брану канона у једном правцу, дотле их се ништа не тичу кривична дела и злочини које њима на очиглед врше поједини партиски свештеници, о којима јавност води и водиће најстрожијег рачуна. У тим стварима наше црквене старешине тако се понашају, као да се ти злочини дешавају тамо негде у Африци, а не у њиховим епархијама. Зар се после тога не може сматрати као природан закључак да, људима који неће или не умеју да чувају као светињу оно, за што су поглавито и позвани, треба одузети свако право мешања онде где је њихов утицај у најбољем случају — излишан.

Ако би се усвојило ово гледиште, онда би цео 61. члан закона о средњим школама отпао, пошто му је сва тенденција и била, да силом нагна професоре веронауке да ступе у свештенички чин. Кандидати Богословља постављали би се као и остали наставници средњих школа Краљевим указом а на предлог Министра просвете и црквених послова, а никако по пристанку епископа, у чију се епархију наставник поставља или премешта.

Члан 78. може и даље остати, само би требало прецизирати величину хонорара, — те би цео члан гласио овако: „У недостатку кандидата с професорским квалификацијама могу се за учитеље хришћанске науке у средњим школама поставити свештена лица с месечним хонораром од 10 динара за сваки недељни час“. Ове би наставнике предлагао надлежни епископ према чл. 37. закона о црквеним властима.

Сава Ђ. Рабrenовић
свештеник, професор

Б Е Л Е Ш К Е

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Покрет за школску реформу у Аустрији. — Проф. Д-р Ханс Клајнпетер, писац књиге „Mittelschule und Gegenwart“, саопштава у часопису „Deutscher Frühling“ (бр. 2. стр. 90) о покрету за школску реформу у Аустрији и његовим задаћама ово.

Од неког времена почиње се и у Аустрији кретање у питању о школској реформи. Први повод за то било је давање равноправности за сва три средња школска типа у Пруској. То је учинило, да се и у Аустрији разбуде силне жеље и тежње и да полагано нестаје оне тихе резигнације, која је у томе владала до сада. Отпоче кретање и чувари старог школског система кушнице се у једно друштво, — што је први знак, да почиње побољшање положаја.

Ну аустриска реалка је битно другачије уређена по пруска, што се већ и споља показује, јер једна има 9 а друга 7 година, те је тако и питање о праву одмах у почетку наишло на веће тешкоће и довело до мисли о радикалној реформи целокупне средње школе.

Оптужбе, које су подизане противу гимназије и реалке, пе ослањају се само на наставни план и питање о праву, већ пре су управљене противу наставних метода и целог система. С тога је право и умесно, да и покрет за школску реформу имаде пред очима цео комплекс питања и да пре свега обрати пажњу на уклањање унутарњих негода.

О задаћама овога покрета даје нам обавештења један позив, који носи потписе познатих научника, парламентарца разних партија, људи из практичнога живота, књижевника и школских људи. Он удара најпре на школску схоластику, на мртво знање из књига, на прецељивање интелектуализма, за тим на школску бирократију, и место тога тражи: хармонично образовање тела и духа, васпитање воље на основи принципа рада, стварну наставу на основици очигледности и властите радности ученикове; даље, такав школски организам, који се може прилагођавати; правилнију поделу права на поједине врсте школа и нарочиту пажњу на оне већином непознате стручне школе, које у најкраћем времену дају спрему за практичну зарату; прилагођење школе времену, природи и животу, обазирање на потребе произвођачких стајежа и уопште живљу школску политику, која пази на потребе и жеље свих друштвених слојева и гледа да их задовољи.

Ради потпомагања ових тежња основан је нарочити часопис „Schulzeitung“, којим сада управља писац ових редова (Клајнпетер). Овај је лист поставио себи задаћу, да критиком теорије и праксе досадањих школа докаже, да се оне не могу одржати, и да на основи позитивних предлога покаже, како се оне могу побољшати.

Исту задаћу ставља себи и друштво, чијем се оснивању тежи и које ће се у облику месних група раширити по целој монархији. Оно ће нарочито радити на неговању жаве речи и чим му средства допусте, приступиће оснивању једне угледне школе.

И без друштва било је рада у последње време. У дневним листовима као и у часописима више пута су излазили чланци, који су пажњу шире публике свраћали на потребност реформе наших школа а на појединим местима држани су и зборови ради ове ствари. Најдаље је напредовао рад у парламенту. Ту су посланици пријатељски расположени према школској реформи више пута ову ствар покретали и имали тај успех, да је министар просвете, одговарајући на једну посланичку интерпелацију, признао потребност реформе за гимназију и реалку. Најмање је ово признање раширено по школским круговима. Овде скоро једино имају реч хвалници старога. На последњем скупу наставника средњих школа, који је био у Бечу о Ускресу 1906. године, писац ових редова поднео је реферат о главним правцима потребности реформе у средњој школи, у ком је као најважније захтеве огначио увођење принципа рада и рачвање вишега течаја са евентуално заједничким нижим течајем. Већина скупа је међутим нашла, да треба сасвим одбацити већ саму мисао, да би се могле службено уздрмати основе наших школа. Шта више, професор Хефлер (Höfler), који је недавно као последник Вилманов постављен за професора Педагогике на универзитету у Прагу, ишао је тако далеко, да је тврдио, како „нико се не налази у овој дворници, који би могао за наше школе поставити бољу основу од нацрта организације од 1849. године.“

И код шире публике требаће још много рада, пре но што она увиди потребност и важност здраве школске реформе, а још више, пре но што се у дело претвори то, што она увиди. Битну помоћ моћи ће учинити аналоган покрет у Немачкој Царевини те ће тако и у Аустрији с радошћу и задовољством бити поздрављена појава и рад новог часописа, као што је „Deutscher Frühling“, који тежи истим васпитним идеалима.

*

Коедукација у Баденској. — Ни у једној земљи зацело није као у Баденској покушавано да се у тако разном облику практички реши питање о вишем школском образовању женске деце. Дабоме због супротности у мишљењу није ни тамо још било могућно доћи до завршнога суда о најбољем облику вишега девојачког образовања. У тим приликама заслужују без сумње потпуну пажњу искуства, која су учињена са тако јако напнатом коедукацијом, заједничким образовањем мушке и женске деце и у вишим школама, јер, и ако је мали број година, на које се може осврнути овај нови покушај, та мисао напредује не само код школских људи већ и у круговима родитељским.

У шесторазредне реалке у мањим градовима Баденске пуштана су женска деца већ и раније, ако је општина давала свој пристанак. Главна школска управа издала је пре пет година опште допуштење, да се женска деца примају и у деветоразредне више заводе, гимназије, реалне гимназије,

реформне гимназије и више реалке, које се све у Баденској називају општим именом „средње школе“, и ово је допуштено давано у сваком случају према потреби појединих завода а на предлог корпорација, које их издржавају.

О примању сваке ученице одлучује у сваком поједином случају главни школски савет; при том су се тачно држали начела, да се примају само даровите и способне девојчице, код којих се има пуно поуздања у њихово владање и исправност. У почетку су само виши разреди били отворени за примање ученица, а наскоро затим је заједничка настава допуштена за све разреде. У којој је мери овај покушај задобио земљишта и код ученичких родитеља, види се из тога, што је за неколико година од најсмернијих почетака дотле дошло похођење женске деце, да оне већ данас у једном заводу чине десети део свих ученика¹, а тај ће се бројни однос у даљим годинама зацело знатно измекнути у корист женске деце.

Сем гимнастике, за коју је начињено нарочито женско одељење, учествују у свима предметима и женске, па и у школским играма, које су обавезне у већине завода; такође се женским даје вршење разних разредних дужности. Прошле је године први пут једна абитуријенткиња оставила завод, да се ода на универзитетску студију. Досадашња искуства са коедукацијом сложено означују као одлична сви они, који у том имају удела, а то се зацело може објаснити мало пре поменутих начелом за примање ученица: да се узимају само оне, које имају добре подобности.

Свуда је између ученика и ученица створен здрав, другарски однос, који није помућен ни сенком од каквог вођења љубави. А што се тиче рад у разредима, констатује се уопште, да се већом умном живомњу несумњиво одликују они разреди, у којима имаде и женскиња. И у томе се слажу погледи наставника, да присуство женскиња повољно утиче на држање ученика и на тон у дружењу. Овове се мога поклонити највећа пажња. Јер ако се вишим заводима за наставу поред задаће умнога образована с правом приписује и друга, да подмладак у допуну родитељске куће и васпитавају, и ако нас искуство учи, да се ова задаћа особито решава коедукацијом, то би њој при дефинитивном одлучивању о облику виших школа припало угледно место. Обе ове појаве веће умне живости и васпитнога утицаја оснивају се дабоме пре свега на оном респекту, који се ученицама указује од стране ученика, и који с тога треба сматрати као основу за успешни утицај коедукације. Ну овога би респекта нестало врло брзо, кад би се врата виших завода отворила и средње или слабо обдареном женскињу; и због тога је брижљив избор женскиња, коме се допушта похођење виших школа, неизоставна претпоставка за даље извршивање коедукације.

Последњих година почели су у Баденској и са подизањем женских гимназија и женских виших реалака, која појава доказује, да коедукација има и начелних противника у надлежним круговима. Ипак треба јако желети, да се до сада прикупљена искуства даље развију и разраде. Јер ако би противници вишим школовању женскиња имали право са својом тврђењем, да ће женске гимназије набрзо опустети услед разочарења, која би девојке имале у научним позивима, то би коедукација још једнако остајала као важан фактор у вишем девојачком образовању.

[Из часописа „Frauenbildung“, који издаје проф. D-г J. Вихграм, год. VI, 1907, св. I, стр. 37—38].

¹ В. „Просветни Гласник“ св. за март о. г., стр. 215.

Женска деца у мушким гимназијама у Аустрији. — Министарство Просвете начелно је допустило, да женска деца, која су као приватне ученице уписана у јавне гимназије, могу у исто време са мушкарцима у својим разредима учествовати у настави из појединих предмета. Тако је сада трима ученицама једне гимназије допуштено, да иду на предавање из математике, физике и јестаственице у оним разредима, где су уписане. Ова сад у том смислу издата наредба Министра Просвете без сумње је важан корак у питању средњешколског оазаровања за женскиње, јер није немогућно, ако повољно буду гласили извештаји о резултатима заједничке наставе, која се за сада заводи само ради огледа и само у појединим гимназијама, да то може бити почетак додњижем примању женске деце за редовне ученице у мушким гимназијама. (Frauenbildung, 1907. IV. 187.)

*

Корисно предузеће — Према ранијем договору на једној конференцији, наставници су мушке учитељске школе јагодинске, на својем састанку од 20. марта ове године, утврдили правила, која ће се ниже изложити, о *подстицању ученика* речене школе, *на самосталан умни рад ван круга редовне наставе.*

У тој је цели одлучено да се одмах објави ученицима стечај за обраду тема у току 1907. године, од којих ће се најбоље наградити.

Одмах је сутра дан објављено ових двадесет пет тема:

- 1) Узајмни односи између цркве и школе;
- 2) Значај хришћанске цркве у историји васпитања;
- 3) О стварању српске државе у XIX. веку;
- 4) Народне умотворине (с нарочитим погледом на круг песама: о Краљевићу Марку и Косовском боју);
- 5) Стеван Сремац (Литерарна студија);
- 6) Религиозно васпитање у породици;
- 7) Учитељ ван школе;
- 8) Писмени састави у народној школи;
- 9) Српске народне мелодије ван вароши, са текстом уз песме и описом инструмената уз игре и др., као и са описом прилика када се изводе, и тачним назначењем краја из којег се узима;
- 10) Хипнотизам;
- 11) Осећање и моћ осећања;
- 12) Спавање и сан;
- 13) О погрешном мишљењу у опште;
- 14) Поступни разврат просвете српског народа од Стевана Немање па до данас;
- 15) По „Унутршњима за проучавање села у Србији“ испитати бар 5 села или у опште насељених места: села, варошица, вароши;
- 16) Покушати и средити у облику речника сва имена месности у и око 3 или више насељених места опште, по могућности објаснити настапак тих имена, одредити њихове међусобне положаје и нацртати карту;
- 17) Покушати и проучити све народне обичаје који се врше при рођењу, венчању и смрти бар у 2 села која су што даље од вароши, варошице и између себе, нарочито истаћи разлике у тим обичајима;
- 18) Задруга: дефиниција, јачина, положај чланова међу собом и према старешини, задружна имања, порекло задруге, њено јачање или опадање, узроци и једнога и другог; 19) Географски испитати један срез, који чини географску целину (Јадар, Белица, Подгорина, Сврљиг и др.); 20) Појава човека, његово преимућство над осталим животињама и његов утицај на биљно и животињско царство;
- 21) Вода и њена улога у природи;
- 22) Справљање сирева, масла, кајмака са свима справама и називима, који се употребљавају у извесном крају;
- 23) Вредност стакла у науци и култури;
- 24) Како васпитава свој подмладак прост народ на селу (са тачним означењем краја из којег је узет материјал);
- 25) Како народ, сеоски и градски, гледа на школу и учитеље, и однос појединаца, старијих и млађих, мушких и женских, према школи, учитељу и ђацима (са тачним назначењем краја из којег је црпен материјал).

Ове теме могу разрађивати сви ученици мушке учитељске школе јагодинске ове године, као и нови ученици који буду ове јесени примљени у I разред; овде се подразумевају и садашњи ученици IV. разреда и ако ће они престати даље походити ову школу крајем маја ове године.

Темати треба да буду израђени што самосталније и, на часну реч, без ичије туђе помоћи у израђивању. Наставници ће моћи улутити ученике само где ће наћи литерарни материјал за извесна питања и ништа више.

Једну исту тему могу радити заједнички и више ученика.

Готове радове треба предати управитељу мушке учитељске школе јагодинске најдаље до 6 часова у вече 5 децембра ове 1907. године, или под шифром на раду и у затвореном коверту, у којем ће бити име пишчево, или под којим другим сакривеним знаком. Примаће се само довршени радови. Радови морају бити написани читким рукописом, средње крупноће и без многих поправака. Табаци треба да су на свакој страни исписани само на десној половини, целом дужином.

Управитељ ће одмах објавити наставницима пријављене готове радове и предати их на оцену оним наставницима који су дотичну тему предложили, а између 6. и 10. децембра текуће године састаће се професорски савет у седницу, на којој ће се одредити одбори по три члана за сваки рад. Ови ће одбори поднети писмене реферате професорском савету о сваком раду засебно најдаље до 8. јануара идуће године. Међутим гледаће се да све радове прочитају и оцене и сви остали наставници.

Најбољи радови наградиће се, према писменим рефератима ио заједничкој одлуци свих наставника, у званичној седници професорског савета ове школе, где при подели гласова одлучује она страна на којој је наставник предлагач теме.

Одлука о наградама донеће се до 10. јануара идуће године, а саопштиће се јавно о прослави Св. Саве, и у годишњем школину извештају. Куверти ненаграђених радова уништавају се доцније јавно.

Прва ће награда бити *цедесет (50) динара у готову*, друга у *одабраним књигама или стварима*, трећа и остале у *званичним похвалницама*. Али професорски савет може удесити награђивање и друкче, на одредити и више и већих награда ако би се од куда добило средстава за то, у ком случају ипак не може прва награда бити мања од 50 дин. у готову.

За покриће издатака око ових награда, евентуално штампање похвалница и т.д., наставници су се обавезали да свакомесечно уступају по извесну суму од својих плата почевши од мартовске плате.

Сви радови остају у школској архиви. За најбоље ће се гледати, да се нађе прилика те да се и штампају.

Наставници се надају великом успеу од овога предузећа. Ако се не преваре у тој својој нади, они ће и за 1908. годину расписати исте овде објављене а необрађене теме и додаће још неке нове, а са истим или другим условима, према стеченом искуству, које ће се ученицима објавити или о светосавској прослави или до краја јануара 1908. године. На тај ће се начин овом приликом прибран материјал моћи употребити и у 1908 години, а и доцније, јер наставници смерају да овако поступају у будуће увек, ако се само покажу добри резултати. Ако ученици буду показали марљивости, наставници се њима надају да ће се и с друге стране моћи наћи средстава, те да ће ових награда моћи бити и више и да ће оне моћи бити знатно веће, него што су овде предвиђене.

ИЗВЕШТАЈ ОДБОРА ЗАДУЖБИНЕ ПОК. МИЛОВАНА
За рачунску 1906.—1907. годину (од 1.

Редни број	ПРИМЉЕНО ЈЕ:	дин.	и.
I	Пренесена готовина из рачунске 1905.—1906. године:		
	а) Код Крагујевачке Задруге за кредит и штедњу по уложн. књ. бр. 173 . . . . . дин. 45,60	1.464	90
	б) Код Крагујевачке Трговачке Банке по уложн. књ. бр. 117. А. I . . . . . дин. 1.419,20		
II	Примљено на име кирије од имања:		
	а) Од Наума Костића за гостионицу од 1. априла 1906. до 30. априла 1907. године . . . . . дин. 3.250,—	5.426	—
	б) Од Косте Годића за дућан од 1. маја 1906. — 30. априла 1907. године . . . . . дин. 1.000,—		
	в) Од двојице кирајџија за кућу у Гушићевој улици од 1. маја 1906. — 30. априла 1907. године . . . . . дин. 671,—		
	г) Од двојице кирајџија за кућу у Паштрчевој улици од 1. маја 1906. — 30. априла 1907. год. . . . . дин. 504,—		
III	На име камате и дивиденде:		
	а) На капитал код Крагујевачке Задруге за целу 1906. годину . . . . . дин. 94,50	280	65
	б) На капитал код Крагујевачке Трговачке Банке за целу 1906. годину . . . . . дин. 51,15		
	в) Камата и дивиденда од 5 акција Народне Банке за целу 1906. годину . . . . . дин. 135,—		
IV	Од Милана Живановића из Петровца наплатно адвокат и предао чисто	450	—
	Свега примљено	7.621	55
	Кад се одбије издавање у суми	6.933	80
	Онда преостаје готовине	687	75
	и словима: шест стотина осамдесет седам динара и 75 дин. пара. Ова се готовина налази:		
	а) Код Крагујевачке Задруге за кредит и штедњу, по уложној књижици	673	60
	б) Код Крагујевачке Трговачке Банке, по уложној књижици	14	15
	Свега	687	75
	А код потписатога благајника налази се (5) акција Народне Банке, улаћених са 1250 динара.		

30. априла 1907. године
у Крагујевцу.

Одбор је данас прегледао овај рачун, сравнио га са исправама и

3. маја 1907. год.
Крагујевац

Чланови:

Ник. Кружевић
Иг. Јовановић

www. ГУШИЋА ПРЕЂАШЊЕГ КАПЕТАНА У КРАГУЈЕВЦУ
 маја 1906. до 30. априла 1907. године).

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Редни број	ИЗДАТО ЈЕ:	дин. ц.	
		дин.	ц.
I	Свештеницима за помен на гробу пок. Гушића преко године и трошкови око парастоса на дан 16. — 5. — 1906. год. . . .	107	30
II	Михаилу Илићу, професору, за купљено имање на име отплате (2000 дин.) и интереса (533,40 дин.)	2.533	40
III	Стевану Чолићу, инжињеру, по пресуди Касационог суда, на име дуга и интереса и трошкова	2.584	40
IV	Управи Фондова на име отплате и интереса за купљено имање од Мих. Илића	424	60
V	За осигурање свих Гушићевих зграда против пожара	197	—
VI	За оправку свих Гушићевих зграда, чишћење димњака и нужника	1.047	60
VII	За штампање годишњих извештаја, штампање огласа и друге ситне трошкове	39	50
	Свега издато	6.933	80

Благајник Одбора Гушићеве Задужбине
Миливоје Симић
 директор Крагујевачке гимназије.

нашао је да је исправан те га зато *одобрава*

Председник одбора,
П. Ј. Петровић

Верно је оригиналу
 Председ. одбора,
П. Ј. Петровић

Учитељска школа јагодинска. — Општи резултат учитељског и годишњих испита на крају 1906/7 школске године био је у Мушкој Учитељској Школи Јагодинској овакав:

а). **Учитељски испит** полалаго је 18 ученика IV. разреда, а један је због болести на одсуству, те ће га полагасти у августу накнадно. Овај је разред мали с тога, што је раније због оскудице у простору примано сваке друге године само по 20 ученика. — Од горњих 18 ученика положило је учитељски испит њих 17 и то: одлично 2, врло добро 12 (један са $4\frac{1}{2}$) и добро 3; један је одбијен на три месеца.

б). **Годишње испите** је полалаго 83. ученика из млађа три разреда, од којих је 1. врло добар ученик III разреда прекинуо испит што се разболео, те ће, са још двојцом који су на одсуству, полагасти га накнадно у августу. Осталих 82 ученика положили су годишње испите овако: I разред: одлично 1, врло добро 14, добро 4, пали из појединих предмета 8 и остао да понови разред 1; II разред: врло добро 19, добро 8 (један са $3\frac{1}{2}$) и пали из појединих предмета 3; III разред: одлично 4, врло добро 16, добро 2 (један са $3\frac{1}{2}$), и пали из вештина 2.

У заводу је било у почетку године 106 ученика, на крају 104; нове школске године ће их бити 116 до 120.

*

Добротворни фонд шабачке гимназије. — На дан 31. децембра 1905 год. основни капитал за рач. 1906. год. био је *19.535,65 дин.* У току 1906 год. овај капитал увећао се са 860 дин. од улога чланова добротвора и утемељача, са 987,90 дин. од камате и са 12,10 дин. од купона са 2% државних лозова. Цео приход од камате и купона у суми од 1000 дин. издат је у 1906 год. на помоћ сиромашним ученицима ове гимназије према Правилима фонда а по решењима професорског савета.

Према томе на дан 31. децембра 1906 год. основни капитал за рач. 1907 год. износи **20.385,60 дин.** и то:

1. У шабачкој штеднионици по уложној књижици	• 18.833,61 дин.
2. У намештају	• • • • • 449,89 "
3. У 2% државних и 1 дуванском лозу	• • • • • 613,50 "
4. У облигацијама	• • • • • 498,60 "

Свега • • 20.395,60 дин.

СПИСАК

приновљених чланова добротворног фонда шабачке гимназије у 1906. години.

За добротвора добротворног фонда шабачке гимназије с улогом од 200 дин. уписао је г-ђа Анка А. Божићка свог оца пок. Милована Адамовића, бив. окружног протојереја у Шапцу. За утемељача са улогом од 100 дин. уписао се г. Михаило Вучетић, протојереј приобарски, даље уписали су: Г. г. Тодор и Михаило браћа Радивојевићи своју матер пок. Пијаду Радивојевићку, Д-р Милан Орел, адвокат, свог оца пок. Данила Орела, бив. адвоката, г-ђа Јелена В. Манојловићка свог мужа пок. Војислава Манојловића, бив. трговца у Шапцу, и г-ђа Јелисавета Павловићка свог брата пок. Драгутина Туфегчића, бив. ученика шабачке гимназије. На име легата примљено је из масе пок. Стане Остојићке 100 и масе пок. Јосе Куртовића 60 дин.

ЈАВНА ЗАХВАЛНОСТ

Г. *Бока Павловић*, трговац из Београда поклонио је школи Божурачкој звоно од 50 килограма у вредности 220 динара. Сем звона поклонио је г. *Бока* и г. *Михајло* по једну слику *Њ. В. Краља Петра* овој школи у вредност (обе) 60 динара.

Г. *Петар Трифунац*, трг. из Алексинца, поклонио је 15 комада књига привредни календар „Живинар“ са поукама о живинарству ученицима основне школе у Д. Љубешу.

Г. *Божа Јанковић*, свештеник у Беринћу, платио је за целу годину лист „Школски Радник“, с тим, да се школи ивањичкој шаље.

Г. *Петар Марковић*, тежак из Љуљака поклонио је новоподигнутој школи у Љуљцима звоно у вредности 120 динара; а г. *Борђе Александровић* тежак из Љуљака подигао је звоник за горње звоно.

Његово Високопреосвештенство Архиепископ београдски и Митрополит Србије *господин Димитрије*, изволео је послати одбору школе ратковићске, свој прилог у суми од сто — 100 — динара, да се тај новац употреби на зидање нове школске зграде.

Господин *Светозар Борђевић*, деловођа општине црнотравске, поклонио је школи црнотравској двадесет комада четворогодишњих боворих дрвета, које је ова школа посадила у своме дворишту.

Господин *Антоније Лазић*, трговац из вароши Младеновца поклонио је и ове године — 30 комада књига за поклањање добрим ученицима-цама, приликом овогод. испита у школи вароши Младеновца.

Господин *д-р. Влада П. Поповић*, лекар среза левачког претплатио је два примерка „Здравља“ на целу годину за два одлична ђака школе влашанске.

Господин *Милован Јованчевић*, књиџар из В. Младеновца приложио је фонду сиромашњих ученика-ца влашанске школе двадесет динара у злату.

Господин *Светислав М. Савић*, поручник из Књажевца, сетио се свог места рођења — Поточца — и школе, у којој је добио основна потребна му знања, и изволео је послати „Искру“ за две прошле године, да се поједини бројеви раздаду одличним ученицима ове школе, што је учитељ у име одбора и учинио.

Исто тако је изволео школу претплатити на четири примерка врло корисног листа: „Здравље“, да га ученици читају, а на крају школске године, да се по један комплет да најодличнијим ученицима ове школе, тако да сваки разред добије по целу књигу „Здравља“.

Управе школске и овим путем изјављују именованима своју топлу захвалност.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

Одговорни уредник **ВЛАД. Т. СПАСОЈЕВИЋ**

ШТАМПА

Краљице Наталије ул. бр. 82.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА